

বিদেশী গল্প—

—মিতা

গুরাহাটি

১৯৪৯

প্রকাশক—

শ্রীপ্রভুল গোস্বামী ।

গুরাহাটী

১ম প্রকাশ

সর্বস্বত্ব সংরক্ষিত

প্রিন্টার—শ্রীযুক্ত প. চন্দ্র কলিতা

আসাম প্রেস,

গুরাহাটী :

—=— স্মৃতি ষেখা —=—

কেঃ আহম্মদ আব্বাচ ।

মই কিয় হাহিঙো আপোনালোক সকলোয়ে জানিবলৈ নিশ্চয় ব্যগ্ৰ হৈছে। যেতিয়া এজন মানুহ মৃত্যুৰ ছুৱাবদলিত তেতিয়া সেই মানুহজনে হাঁহিলে নিশ্চয় ই আপোনালোকৰ বাবে সুস্থ মস্তিষ্কৰ পৰিচায়ক নহয়। কিন্তু ডাক্তৰ চাহেব, আপুনি বাস্তৱ নহয়। বৰং আপোনাৰ ডাক্তৰখানালৈ গৈ কুইনান মিক্চাৰ আৰু এচপ্ৰিন বড়ি বেচিলে কামত আহিব। মৃত্যুৰ হাতৰ পৰা মোক কোনোমতেই বন্ধা কৰিব নোৱাৰে— অকল আপুনিয়ে নহয় জগতৰ কোনো শক্তিয়ে নোৱাৰে। কাৰণ মোৰ শৰীৰত অকল এটিয়ে নহয় দুটি গভীৰ ক্ষত। পিচ পিনে যকৃতৰ ওচৰলৈ কামিগাডৰ ওপৰেদি এটি আঘাত গৈছে আৰু আনটো আঘাত পেটৰ ওপৰত। আপুনি নিশ্চয় এতিয়াও পিচৰ আঘাতৰ পৰা তেজ গুলাই থকা দেখিছে।

“আপোনালোকে ব্যগ্ৰ ভাৱে বৈ আছে মই হাঁহাৰ কাৰণ জানিবলৈ।এনে কি আচৰিত খুছতীয়া কথাই মৃত্যু শয্যাৰত শাস্তিত মানুহজনক হহুৱাব পাৰে—মই কম। মই হাঁহাৰ কাৰণ—মই এতিয়া জানিব পৰিছো—মই কোন.....।

“আপুনি কি কয় ? ইয়াত হাঁচিবলৈ একো মাই । অলপ সময় অপেক্ষা কবক । মই আপোনাক মোৰ সম্পূৰ্ণ আতি গুৰি ভাণ্ডি কোৱাৰ পিচত বৃদ্ধিব পাৰিব—সচাকৈয়ে হাঁচিবলৈ কিবা আছে নে নাই ?

“চমাহৰ আগেয়ে মই অনেক চেষ্টা কৰিছিলো—মই কোন নিজকে জানিবলৈ । এজন মুছলমান, এজন হিন্দু অথবা এজন শিখ ? এজন ব্ৰাহ্মণ অথবা অস্পৃশ্যৰে এজন ? ধনী অথবা দুখীয়া ? পূব পাঞ্জাব অথবা পশ্চিম পাঞ্জাবৰ ভগনীয়া ? লাহোৰত নে অমৃতসৰতে স্থায়ী ঘৰ ? বাতল-পিণ্ডৰ নে জলক্ৰবৰ ? অকল ময়ে নহয় আৰু বক্ততে মোৰ জাতি, মোৰ নাম, মোৰ ধৰ্ম্ম মুঠতে মোৰ পৰিচয় জানিবলৈ বাগ্ন গৈছিল । কিন্তু কোনোৱে এই বচস্যৰ ওৰ পেলাব নোদাংহিলে । আনকি মই নিজেও ছাড়াছড়া খাটনি খাটি নিজৰ পৰিচয় নেপালো; কিন্তু মই—এতিয়া মৰোঁ মৰোঁ অৱস্থাও মোৰ লুপ্ত স্মৃতি শক্তি ঘূৰাই পাইচোঁ ।

“ডাক্তৰ, আপুনি ইমান ছুৰিত ভাৱে কেলেই মোলৈ চাইছে । বিখাল কবক, আপুনি মোক হহুৱাইছেহে, আৰু আপুনি ছুৰিত কোৱাৰ পৰা মোৰ একো লাভ নহয় । ধনস্তৰী ওজা আহিলেও মৃত্যুৰ হাতৰ পৰা মোক বন্ধা কৰিব নোৱাৰে । আপোনালোকৰ অস্ত্ৰ চিকিৎসা সম্বন্ধে মোৰ সাধ্যৰণ জ্ঞান আছে । আপুনি হতবুদ্ধি কোৱাৰ কাৰণ মই জানো । মোৰ শৰীৰৰ আঘাত দুটি এনে বেয়া অৱস্থাত

যে আপুনি ধৰিবই পাবা নাই পোন প্ৰথমে কোন আঘাতটিত আপুনি আপোনাৰ জ্ঞানৰ পৰাকাষ্ঠা দেখুৱাব। মোক যদি আপুনি চিকিৎসক স্ত্ৰাই থৈ থাকুনালাই চিলাই কৰি পেটক ওপৰত হোৱা আঘাত চিকিৎসা কৰিব যায় পিঠিৰ পিনৰ আঘাতেৰে শৰীৰৰ আঁটাঠিবোৰ তেজ বাঢ়িব হৈ মোৰ অস্তিম মশা আনিব, আৰু আপুনি যদি পেটৰ ওপৰত হোৱা আঘাত উপেক্ষা কৰি পিঠিৰ পিনৰ আঘাত চিকিৎসা কৰিব যায় তেনেহলে বেজীৰ এটা শিয়নি দিয়াৰ আগতে জীৱন পথিটি উৰি যাব। দেহ পিন্ধবৰ পৰা যকৃত-মূত্ৰাশয় আদি সকলো বাহিৰলৈ ওলাই আহিব, গতিকে আপুনি ব্যস্ত আৰু ব্যগ্ৰ নহৈ বৰং মোৰ জীৱনৰ গল্পটো শুনক।.....

“প্ৰায় দুমাহ আগতে বহুদিন প্ৰলাপ বৰি অজ্ঞান অৱস্থাৰ পৰা সজ্ঞান অৱস্থালৈ আহিলোঁ। মই নিজকে নতুন দিল্লীৰ চৰকাৰী হস্পাতালৰ প্ৰিং দিয়া বিচনা এখনৰ ওপৰত আবিষ্কাৰ কৰিলোঁ।

“তোমাৰ—আপোনাৰ নাম?” ডাক্তৰৰ এয়ে প্ৰথম প্ৰশ্ন আছিল।

মই মোৰ হেৰোৱা স্মৃতি পটত মোৰ নাম বিচাৰিলোঁ—প্ৰাণপণে আৰু অশেষ কষ্ট কৰি। তথাপিও মই কবলৈ বাধ্য হলোঁ—“দুখিত মোৰ মনত নাই।”

“হিন্দু নে মুছলমান?” ডাক্তৰৰ এই দ্বিতীয় প্ৰশ্ন বন্ধনাদায়ক যদিও মই আগৰ উত্তৰকে দিবলৈ বাধ্য হলোঁ।

“মই মোৰ অতীতৰ ঘটনাবহুল জীৱনৰ কথা পাত্ৰবি
গৈছিলে”। পাহৰি গৈছিলে—মোৰ জাতি, মোৰ ঘৰ, মোৰ
পৰিয়াল। মই বিবাহিত নে অবিবাহিত সিও মোৰ জ্ঞানৰ
বাহিৰত। মাত্ৰ অস্পষ্ট ভাৱে মনত আছিল মই এজন যুৱক।
কিন্তু যেতিয়া নিজৰ প্ৰতিবিশ্ব চালে”। যেতিয়া আইনাৰ মুখত
ভাঙি উঠিল দাড়িগোফে ভগকাৰ, শৰীৰৰ চাল কোঁচ খোৱা
আৰু ক্ষীণ মুখ এখনি। এই মুখখন যে জন্মত কেতিয়াবা
দৰিছিলে”। মনত নপৰে।

“নতুন দিল্লীৰ ডাক্তৰ সকলে মোৰ স্মৃতি শক্তি ঘূৰাই
আনিবলৈ অশেষ যত্ন কৰিলে; কিন্তু মোৰ নিজৰ চিনাকী
বাহিৰ কৰিব তেখেতসকল অকৃতকাৰ্য্য হল। মই নিজেও
চেষ্টা কৰিছিলে”। অশেষ। মোৰ মনত এটি ধাৰণা
জন্মিছিল যে নামেই নাই যেতিয়া মৃত ব্যক্তিৰ লগত
মোৰ কোনো প্ৰভেদ নাই। নানা অমুসন্ধান কৰি মই
ইয়াকে জানিব পাৰিলে”। যে পাঞ্জাবৰ’আহত ভগনীয়া সকলৰ
লগতে মোকো আনিছে। মই যেতিয়া সুধিলো যে সেই
ভগনীয়াবোৰ হিন্দু নে মুছলমান, নে শিখ আছিল তাৰ উত্তৰত
মাথোন ইয়াকেহে শুনিলো যে তিনিওটা জাতিৰে সমন্বয়
তাত ঘটিছিল। প্ৰকৃত ঘটনাটোই এনেদৰে ৰূপ লৈছিল—
লাহোৰ আৰু অমৃতসৰৰ মাজত এখনৰ পিছত এখনকৈ ছখন
ভগনীয়া অনা’ বিশেষ বেলগাড়ী আক্ৰমণ কৰি লাইনচূত
কৰিছিল। তাৰে এখনত, পশ্চিম পাঞ্জাবৰ পৰা অমৃতসৰলৈ

হিন্দু ভগণীয়া আহিছিল আৰু অষ্টন খনত পূৰ্ব পাঞ্জাৰৰ পৰা লাহোৰলৈ মুছলমান ভগণীয়া গৈছিল। তেতিয়া বাতি প্ৰায় এঘাৰটা। গাড়ীখন দলংৰ ওপৰেদি আগ বঢ়িছে। হঠাতে ইঞ্জিনৰ তলত বিস্ফোৰণ হ'ল। ফলত কেইটিমান ডাবাৰে সৈতে ইঞ্জিনটো গৈ কুকান নৰ্মিটোৰ ওপৰত বাগৰি পৰিল। হত আৰু আহতৰ সংখ্যা নকলেও নিশ্চয় অনুমান কৰিব পাৰিছে। পিচৰ ডাবৰ কেইটাত যি সকল সুস্থ আছিল তেওঁলোকৰ ওপৰত ওচৰৰ জঞ্জলত লুকাই থকা তেজ লোলুপৰ দলে জাঁউৰি জাঁউৰি বুলেটোৰে অভাৰ্থনা আৰম্ভ কৰিলে। সামান্য ভাৱে আহত হোৱা সকলে উধাই মুখাঠ দৌড়ি নিজকে বক্ষা কৰিবৰ চেষ্টা কৰিছিল। এঘণ্টা পিচত পিৰাত পিনৰ পৰা অষ্টন ট্ৰেইনখন আঁচিব ধৰিছে। আগৰ ঘটনা হোৱা ঠাইৰ পৰা এ.মাইল আঁতৰত সেইখন ট্ৰেইনৰে'সেট একে দশাই হ'ল গৈ। এই ট্ৰেইন খনৰ যাত্ৰাসকলেও ওচৰৰ জঞ্জলত লুকাই নিজকে বক্ষা কৰিবৰ চেষ্টা কৰিছিল, বহুতে শাল সৈ থোৱা পথাৰত উজ্জটি খাই বাগৰি হতাশ আৰু ক্লান্ত হৈ পৰিছিল।

“পিছদিনা বাতিপুৱা পাকিস্থান—ভাৰতবৰ্ষৰ সীমানা-বন্দীয়া পঠৰীয়াদলে আঁঠি দেখে যে নতুনকৈ নিৰ্দ্ধাৰিত কৰা সীমাৰ ছয়োকাৰে ছপন ট্ৰেইনৰ যাত্ৰী পৰি আছে। ছয়োখন ট্ৰেইনৰ যাত্ৰী এনেদৰে পৰি আছিল যে কোনজন হিন্দু, কোনজন শিখ, কোনজন মুছলমান নিৰ্দ্ধাৰণ কৰাৰ কোনো

উপায়েই নাই। মইও সেইসকলবে। ভিতৰবে একজন আছিলো। মোক অজ্ঞান অৱস্থাতে এখন ষ্ট্ৰেচাৰত তুলি আনিলে। মোৰ চালোৱাৰ আৰু কামিজটো তেজত তিতি হওঁ। তে পৰিষ্কাৰ আৰু মই এনেদৰে পৰি আছিলো যে মোৰ ভাৰখন আছিল পাকিস্থানত আৰু দেহৰ অৱশিষ্ট অংশ আছিল ভাৰতত। নতুনকৈ হোৱা সীমা বেথা তেজৰে বঙা হৈ উঠিছিল। হিন্দু মুছলমান-শিখৰ বঙা তেজে পৰিষ্কাৰ কৰি তুলি অৰুণীয় আৰু অভেদ্য ভাৱে একে ঠাইতে নিশি গৈছিল !

“হে সন্মানিত আৰু বৃদ্ধ মৌলানা চাহেব, আপুনি মোৰ পিনে একেধৰে চাই থকাৰ পৰা কোনো লাভ নাই। আপোনাৰ মগজুত চিন্তাৰ কি ভাৱবোকে পেলিমেলি খেলিব ধৰিছে মোৰ অজ্ঞাত নহয়; কিন্তু মনত ৰাখিব মই এতিয়া মৰা মৰা অৱস্থাত আৰু মৃত্যুৰ আগে আগে জগতৰ সকলোৰে সম্বন্ধে সম্যক জ্ঞান লৈয়ে মৰিব ওলাইছে। আপুনি নিশ্চয় ভাবিছে মই মুছলমান বুলি চিনাকী দিম। তেতিয়া হলে আপোনাৰ সুবিধা হয় আৰু মোৰ জীৱন বস্তু মুমোৱাৰ আগতে আপুনি কবৰ দিহাৰ ব্যৱস্থা শেষ কৰিব পাৰে। আপোনাৰ ‘আঞ্জুমানে খুদ্দাম—আল মুছলিমিন’ৰ কৰ্ত্তব্য শেষ হয়। আৰু আপুনি মহাৰাজকী, আপোনাৰ কেশহীন মস্তিষ্কত লবি থকা টিকনী ডালৰ গাঁৰত কি চিন্তা চলিছে সিও মোৰ অবিদিত নহয়। আপুনি কাণে

ভাবে বৈ আছে, যাতে মই কষ্ট এজন হিন্দু বুলি। তেতিয়া তলে আপোনাৰ 'ধৰ্ম সেৱা সঙ্ঘ'ৰ হৈ মোৰ অস্তোষ্টিক্রিয়া সমাধান কৰিব পাৰে। মই শুনিব পাঠিছো—বোস্বেৰ পাৰ্শী সকলে মৃত ব্যক্তিৰ দেহ 'নিস্কলতাৰ স্তম্ভ'ত ৰাখি থয় যাতে সি কাউৰী শগুনৰ দ্বাৰা খণ্ড বিখণ্ডিত হৈ পৰে। সেই কুৎসিত পখীবোৰে ভাত এটা মৰাশৰ বাবে অপেক্ষা কৰি উঠিবি ফুৰিছে। কিন্তু ই মোৰ সপোনৰো অগোচৰ যে মানবদেহ বিশিষ্ট শগুনবোৰে জীৱিত অৱস্থাতে চিকাৰ ধৰিবলৈ ব্যাকুল।

“যাই হওক, মোৰ নিজৰ গল্পটো কষ্ট, কিয়নো কথা কবলৈ মোৰ বেচি সময় আৰু শক্তি নাই। মোৰ সেই আঘাত খুব সাজাতিক নাছিল আৰু কেই সপ্তাহ মানৰ ভিতৰতে মই আৰোগ্য হৈ উঠিলোঁ। কিন্তু ডাক্তৰ সকলে অভিমত দিলে যে মোৰ মগজুৰ অভ্যন্তৰত কিবা এটি সূক্ষ্ম আঘাত হৈছে আৰু তাৰ ফলতে মই পূৰ্ব স্মৃতি পাহৰি গৈছোঁ। ফলত মই নাম-গোত্র-পৰিচয়হীন। ভাৰতবৰ্ষ আৰু পাকিস্তান দুয়ো দেশৰে দৈনিক, সপ্তাহিক আদিত মোৰ ছবি প্ৰকাশ হৈছিল কিন্তু কোনো আত্মীয় স্বজনে অথবা বন্ধু বান্ধৱে মোৰ খবৰ কৰি নিব নাছিল। খুব সম্ভৱ মোৰ আত্মীয়-স্বজন, বন্ধু-বান্ধৱ সকলোৰে মৃত্যু হৈছিল অথবা মই অকলেই আছিলোঁ। ইতিমধ্যে নতুন ভগবীয়া দল এটি অহাত ডাক্তৰে আহি কলে যে তেওঁলোকে মোক আৰু

হস্পিতালত বাখিব নোৱাবে। লাখ লাখ মানুহৰ য'ত বাসস্থান সেও চহৰত মোৰ নিচিনা এজন সামান্য লোকৰ আশ্রয় নিমিলিব নে? এই আশা লৈয়ে মই হস্পিতালৰ পৰা বাহিৰলৈ আহিলোঁ।

“চহৰৰ ইটো বাস্তা সিটো বাস্তা ঘূৰি ঘূৰি আহি শেষত জুম্মা মসজিদৰ ওচৰ পালে। মসজিদ ময়দানৰ বিপৰীত পিনেই মুছলমান ভগণীয়াৰ আশ্রয়স্থল। সেই ভগণীয়া কেম্পৰ প্ৰধান কৰ্মচাৰীৰ ওচৰত ‘মই ও এজন দুৰ্দশাগ্ৰস্ত। মোকো অনুগ্ৰহ কৰি আশ্রয় দিয়ক।’ অনুৰোধ কৰাত তেখেতে হিন্দু নে মুছলমান বুগি মোৰ পৰিচয় সুধিলে। সঁচা ঘটনা লুকাই মিছা কবলৈ প্ৰবৃত্তি নোহোৱা বাবেই উত্তৰ দিলোঁ, “মনত নাই।” কৰ্মচাৰী জনে মোক বৰ অভদ্ৰ ভাবে বিদায় দি কলে, ‘এই কেম্পটো অকল মুছলমানৰ বাবেহে।’

নানা অলি গলি ঘূৰি আহি নতুন দিল্লীত উপস্থিত হলোঁ। তাতো এটি বৃহত ভগণীয়া আশ্রয় কেন্দ্ৰ পালে। তাৰ এজন স্বেচ্ছাসেৱকৰ ওচৰলৈ গৈ আগৰ দৰে আশ্রয় খুজিলোঁ। তিনিদিন একে লেঠাৰিয়ে নোখোৱাৰ ফলত মোৰ খৰ স্কীণ হৈ আহিছিল, কথা ভালকৈ ফুটি নোলাঠিছিল।

‘হিন্দু নে মুছলমান?’

‘মনত নাই।’

‘নাম?’

‘ সিও মনত নাই । মোৰ মনত একোৱে নাই ’

‘ অইন ঠাইত আশ্রয় লোৱা গৈ । এইটো হিন্দুৰ তে
কেম্প ।’ এইদৰে মই ক্যাম্পে ক্যাম্পে ঘূৰি কুৰিছিলোঁ ।
হিন্দু ভগণীয়াৰ বাবে আশ্রয় কেন্দ্ৰ আছে, মুছলমান
ভগণীয়াৰ বাবেও আছে কিন্তু অকল মানুহৰ বাবে কোনো
আশ্রয়স্থলেই নাই ।

‘ ক্লান্ত আৰু আতুৰ হৈ মই অৱশেষত এগৰাকী শিখ
চৰ্দাৰ চাহেবৰ বংলাৰ সম্মুখত অজ্ঞান হৈ পৰিলোঁ ।
তেখেত চেফ্ৰেটেৰীয়েটৰ এজন সাধাৰণ কৰ্মচাৰী । মোৰ
তুৰ্দ্ধশা দেখি তেখেতে মোক তেখেতৰ ঘৰলৈ লৈ গ’ল আৰু
একাপ গাখীৰ খুৱাই দিলে । মই সজ্ঞান হোৱাতো তেখেতে
হিন্দু নে মুছলমান পৰিচয় জানিবলৈ ব্যগ্ৰ নহৈছিল বৰং
“অলপ ভাল পাইছানে ভাই ?” বুলি মৰমৰে তে সুধিছিল ।

“মই তাত কেবাদিনো আছিলোঁ । চৰ্দাৰ চাহেব,
তেখেতৰ পত্নী আৰু তেখেতসকলৰ লৰা-ছোৱালী মোৰ প্ৰতি
বৰ সহানুভূতিশীল আছিল । মই সবল ভাৱেই তেখেত-
সকলৰ আগত মোৰ তুৰ্দ্ধশা, মই কোন নাজানো বুলি কোৱা
স্বত্বেও তেখেতসকলৰ মৰমৰ পৰা মই বঞ্চিত নহৈছিলোঁ ।
কেবাদিনো পিচত ৰাৱালপিণ্ডিৰ পৰা তেখেত সকলৰ
কোনোবা কানি আত্মীয় স্বজন নিৰপত্তাৰ বাবে দিল্লী লৈ
আছিল । মুছলমান তুৰ্বৃত্তৰ তাতত তেওঁলোকৰ ভিতৰত
বহুতে অশেষ যত্ননা আৰু লাঞ্ছনা ভুগিছে ।’ তেওঁলোকৰ

ভিতৰত কিছুমানক জোৰ কৰি মুছলমান ধৰ্মত দাঁক্ষিত আৰু আনকি তিৰোতাৰ ইজ্জত নষ্ট কৰিছিল ।• তেওঁলোকৰ চকুৰ আগতে তেওঁলোকৰ আত্মীয়-স্বজন আৰু ওচৰচুবুৰীয়াক হত্যা কৰা হৈছিল । তাৰ ফলত স্বাভাৱিকতে তেওঁলোকৰ অন্তৰত ঘৃণা আৰু বিদ্বেষৰ ভাৱ জাগি উঠিছিল, আন কি তেওঁলোকৰ মুখত গল্পবোৰ শুনি মইও মুছলমানক ঘৃণা কৰিব আৰম্ভ কৰিলোঁ ।

চৰ্দাৰ চাহাবে তেওঁলোকৰ ওচৰত মোৰ ইতিহাস কৈছিল । তেওঁলোকৰ ভিতৰত বয়সীয়ালসকলে মোৰ প্ৰতি সহানুভূতি দেখুৱাইছিল আৰু মোৰ স্মৃতি উদ্ধাৰ কৰাত আগ্ৰহান্বিত হৈ সহায় কৰিছিল । কিন্তু ডেকা তৰফৰ পৰা এটি বিশ্ৰদ্ধাৰ ভাৱহে মই আহৰণ কৰিছিলোঁ । এদিনাখন বাতি তেওঁলোকৰ ভিতৰতে হোৱা কথোপকথন মই শুনিছিলো । তেওঁলোকে মোৰ প্ৰতি লক্ষ্য কৰি কৈছিল, ‘যদি সি মিছলোয়া হয় । অথবা যদি সচাকৈয়ে সি স্মৃতি শক্তি হেৰুৱাইছে; কিন্তু হয়তো শেষত মুছলমান বুলিয়ে প্ৰমাণ হয় । এটি ভয়াবহ ভাৱ তাৰ অন্তৰত বাস কৰা বুলি মই তাৰ চকুৰ পৰা জানিবও পাৰিছো ।’

“এই চিন্তাই মোৰো শাস্তিত ব্যাঘাত কৰিলে । যদি মই সচাকৈয়ে মুছলমানেই হওঁ ! কোনে জানে আহত হোৱাৰ আগতে মই এনে কিছুমান কামেই কৰা নাছিলো । বোধহয় মোৰ দুৰ্কাৰ্য্যৰ বাবেই মই ভগৱানৰ পৰা উচিত বিচল্ল

পাইছো । সেই চিন্তাত মই জুকলা হৈ সেই বাতিয়ে
চৰ্দাৰ চাহেবৰ ঘৰৰ পৰা ওলালো ।

“আকৌ উন্মুক্ত বাস্তাত—লম্বোণ আৰু অনাতাবে দিন
যাপন কৰিব আৰম্ভ কৰিব লগাত পৰিলো ।

“যলৈ যাওঁ তাতেই কেৱল শুধে—

‘তুমি কোন?’

‘এইটো মুছলমানৰ ক্যাম্প ।’

‘তোমাৰ নাম কি, ধৰ্ম কি?’

‘আহিছা ক’ৰ পৰা?’

এনেকৈ জাউৰি জাউৰি প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিবৰ মোৰ শক্তি
নাছিল কাৰণ মোৰ অতীতৰ ইতিহাস মোৰ বাবে অতীতেই
আছিল । তাক মনত পেলোৱা উপায় নাই ।

“কোনো ঠাইতে আশ্ৰয় নেপায় মই অৱশ্যে হৈ পৰিলো ।
খোজ কাঢ়িবলৈও মোৰ শক্তি নাইকিয়া হ'ল । জামে
মসজিদৰ খটখটিত মই শুই পৰিলো আৰু মৃত্যুৰ
হাততে নিজক সপি দিয়াৰ বাহিৰে অইন একো উপায়
কৰিবৰ নাথাকিল । অজ্ঞান হৈ মই তাতেই পৰি থাকিলো—
কিমান সময় নাজানো । চকু মেলি চাই দেখোঁ মোৰ
শুচৰতে এটি ধুনীয়া ৮ বছৰীয়া স্কল লৰা ঠিয় হৈ আছে ।
মই চকু মেলি চোৱা দেখি তেওঁ মোক ‘উঠা উঠা’ বুলি
চিঞাৰিছিল । মোৰ সম্মুখত খোৱা বস্ত্ৰৰ টোপোলা এটা
মেলি ধৰি মোক বাৰে বাৰে অনুৰোধ কৰিছে “উঠা আৰু

মাই তোমালৈ দি পঠোৱা বস্তুখিনি পহিলে খাই
 পেলোৱাচোন । খোৱা বস্তুৰ নাম শুনিয়েই মই উঠি বহিব
 চেষ্টা কৰিও নোৱাৰিলো । ল'ৰাজনে মোক সহায় কৰিলে
 আৰু মই উঠি বহি সি আনা 'চপট্টি' আৰু ডালি খাবলৈ
 আৰম্ভ কৰিলো । মোৰ বাবে সেই আড়ম্বৰহীন আহাৰ সাজ
 কিমান মনোনোহা আছিল ! লোভীৰ দৰে আহাৰ গিলি
 খাই শেষ কৰিলো । পিঁতলৰ ঠালখন পৰিস্কাৰ কৰি উঠি
 মই সেই অৰুণমানি ল'ৰাটিক মাথো ক'ব পাৰিলো—'মোৰ
 চুৰ্ণৰ সমান তোমাৰ পৰমায়ু হওক, সোণ'—তাৰ মূৰটো
 পিহি দিবলৈ তাৰ গা চুওঁতেই সি কলে, 'আঃ আপুনি যে
 জ্বৰত দেই পুৰি যাব ধৰিছে । মোৰ লগত পিতাৰ ওচৰলৈ
 ব'লক । তেখেত নিজেই এজন সুনিজ্জ হেৰিকম । আপোনাক
 এনে ঔষধ দিব যে আপুনি দুদিন নাবাওঁতেই আৰোগ্য হৈ
 উঠিব ।'

“সেই সৰু বন্ধুজনে মোক সিহঁতৰ ঘৰলৈ গৈ আহিল ।
 হেৰিকম চাহেব এগৰাকী ধাৰ্মিক আৰু বুদ্ধ মুছলমান । দিনটোত
 পাচবাৰ নামাজ পঢ়ে । গবীৰৰ ছুখত ভাঙি পৰে । বিনা
 পয়ছাই দুখীয়াক চিকিৎসা কৰে, ঔষধ দিয়ে । হিন্দু মুছলমান
 কোনো প্ৰশ্নই তেখেতে কেতিয়াও উত্থাপন নকৰে । মোক
 ইউনানি ঔষধ দিয়াৰ উপৰিও দিনটোত তিনিবাৰকৈ গাখীৰ
 খাব আৰু শুবৰ বাবে এখন বিছনা দিছিল । হেৰিকম

চাহেবৰ ঔষধত মোৰ জ্বৰ শাম কাটিলে যদিও তেখেতৰ নিচিনা বিজ্ঞ চিকিৎসকগৰাকীয়েও মোৰ হেৰোৱা স্মৃতি ঘৰাই আনিব নোৱাৰিলে। এদিন মই তেখেতক কলো যে—‘হয়তো মই এজন হিন্দুই। তেতিয়া হলে মই সোনকালেই অইন ঠাইত আশ্ৰয় বিচাৰি যাব লাগিব।’ কিন্তু সেই বয়সীয়াল জ্ঞানী মানুহগৰাকী মোক মাথো কলে, ‘তুমি হিন্দুই হলা ব’, মোৰ ক্ষতি কি ? হিন্দুবিলাক জানো খোদাৰ সৃষ্টি নহয়?’ মই একো উত্তৰ নকৰি তেখেতৰ লগত আগৰ নিছিনাকৈ থাকিব ধৰিলো।

“কিন্তু এনে এটি জটিল ঘটনা ঘটিল যাৰ ফলত মই তাত থকা অসম্ভৱ হৈ পৰিল। এদিনাখন অইনদিনাৰ দৰে হেকিম চাহাবৰ সেই সৰল আৰু ধুনীয়া ল’ৰাজনে কোনোবা হৃদ’শাগ্ৰস্তলৈ আঠাৰ লৈ গৈছিল কিন্তু সি আৰু ফিৰি নাছিল। তাৰ ওভোতনিত পলম হোৱা দেখি হেকিম চাহেব আৰু মই তাক বিচাৰি গলো। কিন্তু কোনা শুংসূত্ৰই উলিয়াব নোৱাৰিলো! দোভাগ ৰাতি আমি শু’ন স্তম্ভিত হৈ গলোঁ। যে ফুলৰ নিচিনা সুন্দৰ আৰু সৰল ল’ৰাটোক জামে-মসজিদৰ পৰা ওভোটা বাটত দৰগাহৰ ওচৰত কোনোবা হিন্দুয়ে হত্যা কৰিছে। তিবোতাসকলৰ মাজত কান্দো’নৰ বোল উঠিল, বয়সীয়াল হেকিমৰ দয়াশীলা স্ত্ৰী মুৰ্ছা গ’ল। মই নিজকে দোষী বুলি ভাবিব ধৰিলো। সেই সুন্দৰ ল’ৰাটোৰ আত্মাই দিনে ৰাতিয়ে মোৰ কানত ফুৰুফুৰাই কয়,

‘মই হলে তোমাক মবিবলগীয়া অৱস্থাত আহাৰ জোগাইছিলো অথচ তুমিয়ে মোক মাৰিলা।’ মই অৱশ্যে জানো যে ল’ৰাজনক মঠ মাৰা নাই। কিন্তু মই যদি হিন্দু হওঁ মোৰ স্মৃতি শক্তি লোপ পোৱাৰ আগেয়ে হেকিম চাহেবৰ লৰাৰ দৰে কিমান মুছলমান লৰা ছোৱালীক মাৰিছোঁ ! এই চিন্তা মোৰ মগজুৰ পৰা নাওঁবিল গতিকৈ পিচদিনা দোকমোকালিতে সকলোৰে অপোচৰত মই তাৰ পৰা গুছি আহিলো।

“দিল্লীত তেতিয়া সাজঘাটিক অৱস্থা আছিল। ভৰ ছপৰীয়াতে মানুহক হত্যা কৰা হৈছিল। প্ৰধান ৰাস্তা সমূহতে অজ্ঞানিতে আক আচম্বিতে বন্দুকৰ গুলি জাউৰি জাউৰি পৰিছিল। লক্ষ্যহীন ভাবে ঘূৰি ঘূৰি আহি কিবা কৰি মই বেল ষ্টেচন পালোঁ। বোম্বে নগৰ অপেক্ষাকৃত শান্ত আৰু নিৰাপদ বুলি শুনি আৰু বেল ষ্টেচনতে ফ্ৰটিয়াৰ মেল ঠিয় হৈ থকা দেখি মই বেলত উঠি বহিলোঁ। বেলৰ জনাৰণ্য ডাক্বাত মোৰ ওচৰতে বিমৰ্ষ পঞ্জাবী ডেকা এজন বহিছিল।

‘গাড়ীখন কেতিয়া এৰিব জানে নে?... আপুনি কোন নো?’

‘মই নিজেই নাজানোঁ—হিন্দুও হব পাৰোঁ। মুছলমানো হব পাৰোঁ।’

‘কিন্তু এই ৰাস্তা বোম্বে মুছলমানৰ বাবে নিৰাপদ নহয়। তাতে তোমাৰ দীঘল দাড়ি থকা বাবেহে সুধিলোঁ।’

“তেওঁক মোৰ শোচনীয় ঘটনা ভাঙি পাতি কলো যদিও, মোৰ দীহল দাড়িৰ ওপৰত তেওঁ গোটেই বাস্তাতে সন্দেহজনক ভাবে লক্ষ্য কৰি আহিছে। মোক তেওঁ হয়তো বিশ্বাস কৰা নাই। আমি নানা বকম কথা বতৰা কৈ গলো। লাহোৰত তেওঁৰ দোকান আৰু ঘৰ মুছলমানে লুট কৰা, কেবাজনো আত্মীয় স্বজনৰ মৃত্যু হোৱা আৰু কেবাজনৰো কোনো গুপ্তসূত্ৰই নপোৱা বুলি তেওঁৰ পৰা জ্ঞানিব পাৰিলো। বোধহেত তেওঁ নিজৰ ভাগ্য পৰীক্ষা কৰিবলৈ যাব ওলাইছে।

“ভৰতপুৰত আহি গাড়ী থামিল। মুছলমান বুলি সন্দেহ কৰা ব্যক্তি মাত্ৰকেই গাড়ীৰ পৰা টানি আনি নিৰ্দয় ভাৱে গুলী কৰি মাৰিছে; মোৰ ২'লে এতিয়াও ঘটনাৰ কথা ভাবিলে হাঁহি উঠে। মানুহক হত্যা কৰা দৃশ্যটো হাঁহিব দৃশ্য নহয় সচাঁ কিন্তু সেই বক্তৃ-পিপাসু দম্বুদলে গুলী কৰাৰ লগে লগে “মহাত্মা গান্ধী কি জয়” শ্লোগান দিছিল। খুকুৰীবে মুছলমানসকলক ছাগল-পাৰৰ দৰে বলি দিছিল আৰু চিঞৰিছিল ‘মহাত্মা গান্ধী কি জয়’। এই অৱস্থাত নইহাকৈ—মৃত্যু নিশ্চিত জ্ঞানিও—থাকিব পাৰিনে ?

“বি হওক, সেই দম্বু দল আমাৰ ডাকবালৈ অহাত মই নিজকে প্ৰস্তুত কৰিছিলো—মৃত্যুৰ বাবে। মই হিন্দু নে মুছলমান নাজানো কিন্তু মোৰ দাড়ি আছে’ আৰু সেয়ে

যথেষ্ট । কিন্তু মই কিবা কোৱাৰ আগতে সেই সেই ডেকা সহযাত্ৰী জনে তেওঁৰ আলোৱানখনেৰে শোক ঢাকি দিলে আঁক সেই নব-পিশাচহঁতক কলে, ‘অম্লগ্ৰহ কৰি এওঁক দিগদাৰ নকৰিব । এওঁ মোৰ ভাই আৰু লাহোৰত এনেদৰে আঘাত পাইছে যে কোনো কথাৰে উত্তৰ দিবৰ শক্তি নাই’ । সহযাত্ৰীৰ কথাত সিহঁত উভতি গল । বন্দুকৰ গুলীৰ আৱাজ শেষ হ’ল । মুছলমান বুলি সন্দেহজনক ব্যক্তিৰ অস্ত পৰিল আৰু ৰেলৰো যাত্ৰা আৰম্ভ হ’ল ।

‘অৱশেষত আমি বোধে পালো । কিন্তু আপোনালোকৰ এই পবিত্ৰ নগৰতো সেই একে প্ৰশ্নৰে সন্মুখীন হব লগাত পৰিলো ।

“তুমি হিন্দু ?”

“তুমি মুছলমান ?”

“মোৰ মনাতা সেই একে ধাৰণাই সোমাল । হিন্দু নো কোনজন ? মুছলমান নো কোনজন ? ৰেলত যিজন ডেকাই মোক মুছলমান বুলি জানিও বক্ষা কৰিলে তেওঁৱেই হিন্দু নে হেকিম চাহেবৰ পুত্ৰক দৰগাহৰ ওচৰত যি বৰ্বে হত্যা কৰিলে তেওঁৱেই হিন্দু । হেকিম চাহেব আৰু তেওঁলোকৰ পৰিয়ালেই মুছলমান নে বাৱালপিণ্ডিত শিখসকলক হত্যাকাৰী, লুণ্ঠনকাৰী আৰু নাৰীৰ ইচ্ছতগানিকাৰীসকলেই মুছলমান । চৰ্দাৰ চাহাবেই শিখ নে দিল্লীত আতঙ্ক-সৃষ্টিকাৰী সকলেই শিখ ?

“হিন্দু কোন ? শিখ কোন ? মুছলমান কোন ?” এই হৃদয়বিদারক প্রশ্ন মোৰ বিবেকত লোৰ শলাবে দাগ দিয়াৰ নিচিনাকৈ বৈ গল। কোন তুমি ? তুমি কোন ? হিন্দু, মুছলমান নে শিখ। মই কোন ? হিন্দু নে মুছলমান।

“দিনে ৰাতি এই একেটা চিন্তাই মোক জুকলা কৰি তুলিলে। শুবলৈ যেতিয়া যোজ্জা কৰো তেতিয়া বিশাল বিশাল দৈত্য বিলাকে হাতত তীক্ষ্ণ আৰু গৰম বৰ্শা লৈ বিচাৰি আহে এই প্রশ্নৰ উত্তৰ, ‘তুমি কোন ? হিন্দু নে মুছলমান ?’ সপোনত মই চিঞৰি উঠো, ভয়তে কাকুতি জনাওঁ। মোক অকলে থাকিব দিয়া ! মই কোন নেজানো। মই হিন্দুও নহও, মুছলমানো নহওঁ, শিখো নহওঁ। মই কোনো নহওঁ। মই এজন সাধাৰণ মানুহ মাথো।’

‘বোম্বেতো ভগনীয়াৰ বাবে বহুত আশ্রয়স্থল আছে। যদি আপুনি শিখ তেনে খালাচা কলেজলৈ পোনে পোনে যাওক। যদি হিন্দু হয় তেনে বামকক্ষ আশ্রমত আশ্রয় লওকগৈ আৰু যদিহে মুছলমান তেনেহলে অম্ভুজানে ইচলাম হাইস্কুলত সোমাই পৰক। কিন্তু মই ক’লৈ যাম—মই নিজেই নাজানো। মই কোন ? মই কোনো জাতিভুক্তই নহয়।

“মোৰ বাবে আনকি কোনো বৰম দয়াও নাই। ভিক্ষা দিয়াৰ আগতেও সকলোৱে জানিব খোজে—মই কোন সম্প্ৰদায়ভুক্ত। কিন্তু মোৰ যে কোনো জাত নাই।

“ভেনেহলে মই অনাহাৰে শুকাই মৰিম নেকি ? কেতিয়াও নহয়! কিবা নহয় কিবা উপায়েৰে মই নো কোন উলিয়ামেই। তাৰ বাহিৰে বাচিবৰ কোনো উপায়ে নাই।

‘ডাক্তৰ চামানিৰ ওচৰলৈ যাবলৈ মোক বহুতে উপদেশ দিলে। অকল তেখেতেহে বোলে মোৰ স্মৃতি শক্তি ঘূৰাই আনিব পাৰিব।

“আপোনালোকে নিশ্চয় ডাক্তৰ চামানিৰ নাম শুনিছে। তেখেত এজন মনোবৈজ্ঞানিক। কগীক তেখেতে কোনোৰকম অস্ত্ৰ চিকিৎসা নকৰে। কগীৰ লগত কথা কৈ আৰু কগীক কথা কন দিয়াই তেখেতৰ চিকিৎসাৰ মূল পদ্ধতি। সেই কাৰণে মই তেখেতৰ ওচৰ চাপিলোঁ।

“গোটেই কোঠালীটোত এটা অস্ত্ৰুত পোহৰৰ বিস্ফুৰণ হৈছিল। কোঠালীৰ বেৰ বোৰৰ বং বগা আছিল। ডাক্তৰৰ পোচাক আৰু নাৰ্চৰ এপ্ৰন আদিও বগা আছিল, সকলো বিলাকতে এটা অস্বস্তিকৰ আৱহাৰা আছিল কিন্তু ডাক্তৰৰ মাতটো হাঁলে খুব মৰ্মস্পৰ্শী। ডাক্তৰে অতি লাহে লাহে কোমল স্তবেৰ কৈছিল, ‘আপুনি আপোনাৰ মনৰ লাগাম এৰি দিয়ক। বনক সংযত কৰি ৰাখিবৰ চেষ্টা নকৰি আপোনাৰ মনত যি খেলাই—হওক লাগৰাক নহোৱা—কৈ যাওক।’ তেখেতে নিজে এখন কাগজ আৰু পেঞ্চিল লৈ মই নো কি কওঁ তালৈ ৰৈ আছে। মই চকু মুদি মোৰ মনটো উৰি ফুৰিব দিলোঁ।

“নীলা আকাশ।’ মই আৰম্ভ কৰিলে।। ‘নীলা আকাশ, সেইজীয়া ঝাঁহনি পথাৰ দিগন্তত বিলীন হৈ গৈছে।’

‘ঠিক আছে, ঠিক আছে।’ ডাক্তৰে মিঠা মাতেৰে মোক উৎসাহ দিছিল। কাগজৰ ওপৰত পেন্সিলৰ ঘহনি মই স্তুনিছিলে।। ‘নব্ব কৈ যাওক।’

“মই মোৰ মনত যিমান বিলাক ভাব আছে একালৰ পৰা কৈ যাব ধৰিনে।। ‘নীলা আকাশ। সেইজীয়া শস্য পথাৰ। তাৰে ওচৰেৰে বাৰিষাৰ পৰিপূৰ্ণ নৈ বৈ গৈছে। নাৰা’বিলাক নদীত বন্ধা আছে। নদীৰ পৰা এটা ঞাল গৈছে। সেই খালত সৰু সৰু ল’ৰাবিলাকে পানী চিটিওৱা চিটি কৰি গা ধুব ধৰিছে। সেই ল’ৰাবিলাকৰ ভিতৰত মই ও এজন।’

‘ল’ৰাবোৰ কোন?’ বহুদূৰৰ পৰা যেন ডাক্তৰৰ মাত ভাঁহি আহিছে। হিন্দু মুছলমান নে শিখ?’

‘সৰু ল’ৰা মাথোন।’ মই নিজেই কোৱা স্তুনিলো। ‘ঠিক কথা, কৈ যাওক।’

‘খেতি কৰা পথাৰ এখন। সোনালী শস্যৰ দমবোৰ আকাশলৈ উঠাই আছে। বৈশাখী উৎসৱ আৰম্ভ হৈছে। ঢোলৰ মাত আৰু গানৰ শব্দ শুনক।’ .

‘কোনে গান গাইছে?’

‘ভিবোতাই।’

“হয়, হয়, কিন্তু হিন্দু, মুছলমান নে শিখ ?’

“পাঞ্জাবী তিবোতা—হিন্দু—মুছলমান—শিখ সকলো !’

“ডাক্তৰৰ হতাশব্যঞ্জক ছয়ুনিয়াহ শুনিবলৈ পালোঁ। তথাপি তেখেতে উৎসাহ দি কৈছে, ‘কৈ যাওক।’ কিন্তু মই এতিয়া একো শুনিবলৈ বা দেখিবলৈ পোৱা নাই।’

‘কিয় ? কি ব্যাপাৰ !’ ডাক্তৰৰ কথাত বিশ্বয়ৰ সুৰ ফুটি উঠিছে।

‘মোৰ বৰ মূৰ বিষাইছে। সকলোপিনে অন্ধকাৰ দেখিছোঁ। এটা অদ্ভুত কোলাহলৰ সৃষ্টি হৈছে।’.....

‘চেপ্টা কৰক, চেপ্টা কৰক, এতিয়া কিবা দেখিছে নে ?’

“হয় দেখিছোঁ। আকাশ ধোৱাৰে পৰিপূৰ্ণ। গাৰীবোৰ অগ্নিৰ কৰাল গ্ৰাসত পৰিছে। কোলাহল ক্ৰমাত স্পষ্ট হৈ আহিছে। তিবোতাৰ আৰ্ত্তনাদ.....,

“হয় সেইবিলাকেই গন্দগোল-সৃষ্টিকাৰী। সেই মানুহ-বোৰেই আপোনাৰ পৰিয়ালৰ সকলোকে হত্যা কৰিছে, আপোনাৰ ঘৰত জুই লগাই দিছে, আপোনাৰ মস্তিষ্কৰ বিশৃঙ্খলতা আনিছে। খুব সাবধানে শুনক সিহঁতে কি কৈছে।’

“মই একো ধৰিব নোৱাৰোঁ। ইমান কোলাহল কেৱল শুনা গৈছে—মাৰ, মাৰ। বন্ধা কৰা, বন্ধা কৰা।

“শুনক, আক সাৱধানে শুনক। যি শুনে যি দেখে তাকে মনত ৰাখিবৰ চেপ্টা কৰক। যিবোৰ মানুহে আপোনাৰ ঘৰত জুই লগাই দিছে, আপোনাৰ আত্মীয়

স্বজনক হত্যা কৰিছে সেইসকলৰ ওপৰত আপুনি প্ৰতিশোধ লব লাগিব।’

“মোক মনত যেন কিবা বিপদৰ সঙ্কেত সূচক ধ্বনি হে বাজি উঠিল। অলপ পিচতে ডাক্তৰ চাহাবে মোৰ পৰিচয় মোৰ নজননা ইতিহাস উদ্ঘাটন কৰি উলিয়াব।.....

“মই এজন মুছলমান। চৰ্দাৰ চাহেবৰ আত্মীয় কুটুম্বক ময়েই মাৰিছোঁ। পাঞ্জাবী ডেকাজনৰ—মোক জীৱন যেনে দিছিল—দোকান পাট ময়েই লুট কৰিছোঁ। শাজাৰ শাজাৰ হিন্দু-শিখক মই বধ কৰিছোঁ।

“মই এজন হিন্দু। ময়েই হেকিম চাহাবৰ ল’ৰাক আৰু অসংখ্য মুছলমান ল’ৰা তিবোতাক হত্যা কৰিছোঁ।’

“নালাগে, মোক পৰিচয় নালাগে। মই হিন্দু, মুছলমান, শিখ একোৱে হব নোখোজে। মই এজন সাধাৰণ মানুহ হিচাবেই থাকিম।’ মই চকু মেলিলো। ডাক্তৰৰ কাম্ৰাৰ পৰা মই পলালো—দৌৰি পলালো আৰু ওৰে বাট বিৰ্, বিৰ্ কৈ বকি ফুৰিব ধৰিলো—

“মই এজন হিন্দু।’

‘মই এজন মুছলমান।’

‘মই হিন্দু, মই মুছলমান।’

‘মই মুছলমান, মই হিন্দু।’

‘মই কোন? মই কি?’

‘একো নাই, মোৰ পৰিচয় নাই।’

‘মই হিন্দু, মই মুছলমান !’

‘মই যেন প্লেগ বেমাৰৰ ভয়তহে দৌৰি পলাইছো; কিন্তু ওপৰৰ কথাখিনি মোৰ মগজুত খেলাই আছিল।

‘মই নাজানো কোন অঞ্চলেৰে মই গৈছো। কিন্তু এখন কৰ্কশ আৰু আৰু সবল গাতৰ স্পৰ্শত ববলৈ বাধ্য হলো।

‘বেইমান, কলৈ যা ? তই কোন ?’

‘সি এটা মুছলমান গুণ্ডা আছিল। তাৰ চকুত ভাহি উঠিছিল বন্ধ লোলুপতা। তাৰ গাতৰ ধাৰাল চুৰিখন তিব্দিবাই আছিল। কিন্তু মোৰ মনত সেই চিন্তানোৰে স্থান নাপাইছিল। তেতিয়াও মই বিৰবিবাই আছিলো, ‘মই এজন হিন্দু, মই মুচ.....’

‘মোৰ কথা সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ আগতে তাৰ হাতৰ চুৰি মোৰ পিঠি স্পৰ্শ কৰিলে আৰু তাৰ ফলতেই পিচপিনৰ আঘাত। ‘কাফেৰৰ বাচ্চা।’ মই সংজ্ঞা হেৰোৱাৰ পৰা কোনোৰকমে নিজকে বক্ষা কৰাৰ লগে লগে শুনিবলৈ পালো। কেয়া তেজৰ বঙা দাগ এটি এৰি মই আগবাঢ়ি গলো। বিশ্বাস নকৰে নকৰক। মোৰ মৃত্যুৰ সময়ত আপোনাৰ পৰা সত্যবাদিতাৰ প্ৰশংসা পত্ৰ নাপালেও চলিব।’

‘এৰা, মই কি কৈছিলো ? ...মই কঁপি কঁপি খোজ কাঢ়ি গৈ গৈ অইন এটি অঞ্চলত উপস্থিত হলোহি। মোক এজন হিন্দু গুণ্ডাই বাট আগচি ধৰিলে। ‘কোন তই ? হিন্দু নে

মুছলমান ?' কথা কোৱাৰ লগে লগে তাৰ ভাজ কৰা কাপোৰৰ আঁৰৰ পৰা ধাৰাল খুকীখন উলিয়ালে ।

“মই তেতিয়াও সেই সাঙুৰাটিক কথা ‘মই এজন মুছলমান, মই হি...’ বিৰ বিৰাই কৈ আছিলো । এটাবাৰো মই হিন্দু বুলি কবলৈ নোপাওঁতেই মোৰ পেটৰ ওপৰত তাৰ খুকীৰ কোৰ পৰিল ।

“আপুনি বোধ হয় এতিয়া বুজিছে মোৰ শৰীৰত কেনেকৈ দুটি আঘাত হ’ল । মোক হিন্দু-মুছলমান উভয়ে খুচিছে । সেই কাৰণেই আপুনি মোক বচাব নোৱাৰে । মোৰ মৃত্যুৰ বাবে যি সকল অৰ্ধৈৰ্যা হৈ অপেক্ষা কৰি আছে তেওঁলোকৰ কোনোৱে নোৱাৰে । আচলকথা আপোনালোকে মোক বচাব নোখোজে । মোৰ মৃত্যুৰ বাবে অৱশ্যে আপোনালোক প্ৰতিশোধ লবলৈ বাগ্ৰ । মই যদি হিন্দু বুলি ঘোষণা কৰোঁ তেতিয়া হলে হিন্দুবীলাকে তৎক্ষণাত চাৰিজন নিৰাহ মুছলমানক হত্যা কৰিব কুণ্ঠিত নহব আৰু মই যদি নিজকে মুছলমান বুলি কওঁ মুছলমান জাতিয়ে সমগ্ৰে হিন্দু জাতিৰ ওপৰতে ইয়াৰ প্ৰতিশোধ লব বিচাৰিব ।

“মই হাঁহিছো—কাৰণ এতিয়া মোৰ মনত পৰিছে মই কোন ? অতীত স্মৃতি এটা এটাকৈ মোৰ মনত জাহি উঠিছে । মোৰ পত্নীৰ স্মৃতি চকুজুৰি, মোৰ সন্তানৰ নিৰীহ কামবোৰ । মোৰ চকুৰ আগত ছয়োকো হত্যা কৰিছে আৰু সেয়ে মোৰ স্মৃতি শক্তি লোপ পাইছিল । মোৰ খেতি

পথাৰ, মোৰ গাওঁ, মোৰ বন্ধু-বান্ধৱ, ওচৰ চুবুৰীয়া সকলোকে মনত পৰিছে। মৃত্যুৰ আগ মুহূৰ্ত্তত জীৱনৰ সকলোবোৰ ছবিয়ে ভাতি উঠিছে।

“কিন্তু আপোনালোকে মিছাতে বৈ আছে। মই কেতিয়াও নকওঁ মই হিন্দু নে মুছলমান। হিন্দু-দস্যু আৰু মুছলমান গুণ্ডাই কেতিয়াও নাজানিব তেওঁলোকে কেনেকৈ ভুলতে ‘আপোন সম্প্ৰদায়ৰ’ লোক এজনক চত্যা কৰিছে। মোৰ এই প্ৰতিশোধ অকল চুজনৰ বিপক্ষেই নহয়, যি সকল হিন্দু, মুছলমান, শিখে মোৰ নিচিনা হাজাৰ হাজাৰ মানুহ হত্যা কৰি পাঞ্জাব নামৰ ওপৰত কলঙ্ক আনিছে, সেই সকলোৰে বিপক্ষে।

“মই হিন্দু আছিলোঁ। নে মুছলমান আছিলো এই প্ৰশ্নই তেওঁলোকক দিনে ৰাতিয়ে ব্যতিব্যস্ত কৰি তুলিব। নগৰ-গাঁৱ, ফেক্টৰী, ট্ৰাম, বাচ আৰু গাঁৱৰ তেলপেৰা আদি সকলোয়ে সেই একেটা প্ৰশ্নকে কৰিব, একেটা প্ৰশ্নকে শুনিব। ‘সি হিন্দু আছিল নে মুছলমান?’ কিন্তু তেওঁলোকৰ ল’ৰা ছোৱালী, নাতিয়েক আদি কোনোয়ে শান্তি বিচাৰি নাপাব। মোৰ প্ৰতিশোধ ভীষণ, অতি ভীষণ।

“আপুনি এতিয়াও জানিব খোজে নে মই কিয় হাঁহিছোঁ ;
—মৃত্যুৰ বহুত পিছত মই কিয় হাঁহিছোঁ।”

শিল্পীৰ গোপনীয়তা

অলিভ স্বাইনাৰ

এসময়ত এজন শিল্পী আছিল। তেওঁ ছবি আঁকে। অইন শিল্পীসকলে দামী আৰু ছুপ্ৰাপ্য বঙ-বেবঙে অপূৰ্ব ছবি আঁকে। কিন্তু এই গৰাকী শিল্পী মাত্ৰ এটা বঙেৰে ছবিত বোল দিয়ে। তথাপি সেই বঙৰ এটা আচৰিত বঙা, তীব্ৰ দীপ্তি আছিল। মানুহে কয়, “আমি ছবিখন ভাল পাওঁ, তাত থকা উজ্জলতা ভাল লাগে।”

আনবোৰ শিল্পীয়ে আহি সুখে, “তেওঁ এই বঙ কত পালে?” তেওঁলোকে তেওঁক প্ৰশ্ন কৰে। উত্তৰত তেওঁ ঠাঠি কয় “মই তোমালোকক কব নোৱাৰো।” আৰু তাৰপাছতে মূৰটো তলমুৱা কৈ ছবি আঁকে।

এগৰাকী শিল্পী দূৰণিৰ পূব দেশলৈ গৈ দামী বং তৈয়াৰ কৰা বস্তু কিনি আনিলে আৰু তাৰে এটা ছুপ্ৰাপ্য বঙ কৰি ছবি আঁকিলে। কিন্তু কিছুদিনৰ পাছতে ছবিখনৰ উজ্জলতা কমি গ'ল। অইন এগৰাকী আকৌ পুৰণি কিতাপত পঢ়ি বহু খবচ কৰি এটা বং তৈয়াৰ কৰিলে। কিন্তু ছবি আঁকাৰ লগে লগে সেইখন নষ্ট হৈ গ'ল।

কিন্তু শিল্পীগৰাকী আঁকিয়ে গৈছে। প্ৰত্যেক দিনে ছবিখন আৰু বঙা, আৰু উজ্জল হৈ যাব ধৰিলে; ইকালে

শিল্পী-গবাকী দিনে দিনে শেঁতা পৰি গ'ল। অৱশেষত এদিন তেওঁলোকে তেওঁক ছবিখনৰ আগত মৰি থকা পালে। তেওঁলোকে তেওঁক সংকাৰ কৰিবলৈ লৈ গ'ল। কিছুমানে আকৌ বঙৰ বাটি-খাগবোৰ চালে; কিন্তু যি বিচাৰিছিল তাৰ স্তংসূত্ৰও নাপালে।

সংকাৰৰ কাপোৰ পিন্ধাবলৈ তেওঁৰ গাৰ কাপোৰ খুলি তেওঁলোকে দেখিলে তেওঁৰ বাওঁফালে বুকৰ ওপৰত এটুকুৰা ক্ষত—বহুত, বহুতদিনীয়া পুৰণি ক্ষত। বোধহয় গোটেই জীৱনটোৱেই সেই টুকুৰা তাত আছিল কাৰণ তাৰ কাষবোৰ পুৰণি আৰু টান হৈ গৈছে; কিন্তু মৃত্যু— যিয়ে আটাইবোৰ কথাৰে যবনিকা টানি দিয়ে—কাষবোৰ একেলগে টানি আনি বন্ধ কৰি দিছে।

তেওঁলোকে তেওঁৰ সংকাৰ কৰিলে। মানুহবোৰে তেতিয়াও কয়, “তেওঁ ৰঙটো কত পাইছিল?”

অৱশেষত সকলোৱে শিল্পী-গবাকীক পাহৰি পেলালে— কিন্তু তেওঁৰ কাম আৰু তেওঁৰ গোপনীয়তা বৈ গ'ল।

দূৰ্গাৰ পৃথিৱী

অলিভ শ্বাইনাৰ

দূৰৈৰ তৰা বোৰৰ এটাত এখন পৃথিৱী আছিল। সদায় পৃথিৱীত ঘটা ঘটনাসমূহতকৈ তাত ঘটা ঘটনাসমূহ পৃথক আছিল।

সেই পৃথিৱীৰে এজন পুৰুষ আৰু এগৰাকী নাৰী। তেওঁলোকৰ একেটা কাম। ছয়ো সদাই একেলগে ফুৰে থাকে, আৰু সবল ভাবে কবলৈ গলে ছয়ো বন্ধু আছিল।

কিন্তু তৰাৰ পৃথিৱীত এনে এটা বস্তু আছিল যিটো ইয়াত নাই। গভীৰ অৰণ্য। গছবোৰৰ এডাল অইনডালৰ গাতে গা লগাই জন্মি শাখা প্ৰশাখাবোৰ বিস্তৃত হব নিদিছিল। তাত গৰম কালিৰ সূৰ্য্যৰ বশ্মিও পৰিব নোৱাৰে। সেই অৰণ্যখন এখন পবিত্ৰ ভূমি। দিনটো তাত একো কোলাহল নাই। নাতি তৰাবোৰ জ্বলি উঠাৰ সময়ত অথবা জ্বোনটি যেতিয়া গছবোৰৰ পাতবিলাকৰ ওপৰত জ্বিকমিকাই উঠে আৰু তলৰ পৃথিৱীত যেতিয়া নিস্তকতাই বিৰাজ কৰে তেতিয়া কোনোবাই অকলে লাহে লাহে গৈ শিলৰ বেদীৰ খটখটিত আঠুকাঢ়ি বহি বুকৰ কাপোৰ খুলি বেদীৰ খটখটিত তেজৰ তোপাল পৰাকৈ আঘাত কৰিলে তেওঁ যিহকে ইচ্ছা কৰে সেয়ে হয়। এনে ঘটনা বহুনা প্ৰসূত নাছিল। প্ৰকৃততে ঘটিছিলো।

কাৰণ সেইখন আছিল দূৰণিৰ পৃথিৱী আৰু ইয়াৰ ঘটনাৰ লগত তাৰ ঘটনা নিমিলিছিল।

পুৰুষ আৰু নাৰী গৰাকী একেলগে খোজ কাঢ়ি ফুৰিছিল। নাৰীগৰাকীয়ে পুৰুষজনৰ মজল চিন্তা কৰিছিল। এদিন ৰাতি যেতিয়া জোনটি গোটেইবোৰ গছৰ পাত চিকমিকাই জ্বিলিকি আছিল, সাগৰৰ পানীত জোনৰ কপোৱালী বহন পৰিছিল, তেনেসময়তে নাৰীগৰাকী অকলে খোজ কাঢ়ি বনৰ ভিতৰলৈ গ'ল। তাত অন্ধকাৰ, মাথো তাইৰ ভৰিৰ তলত থকা মৰা পাতবোৰত ক্ষীণ জোনৰ পোহৰ পৰিছিল। বননিৰ ভিতৰ ফালে অন্ধকাৰ গাঢ়। জোনৰ ক্ষীণ পোহৰো দেখা নাযায়। তাই পবিত্ৰ ঠাইখিনিলৈ আহিল। আঠুকাটি বহি প্ৰাৰ্থনা কৰিলে কিন্তু একো উত্তৰ নাপালে। তাই বুকৰ কাপোৰ আঁতৰ কৰি তাতে পৰি থকা এটুকুৰা ছুমুখীয়া ঢোকা শিলেৰে আঘাত কৰিলে। তেজৰ টোপালবোৰ শিলৰ খটখটিত টোপা টোপে পৰিব ধৰিলে। বহুদূৰৰ পৰা এটা শব্দ আহি আছিল, “তুমি কি বিচাৰিছা ?”

তাই উত্তৰ দিলে, “এজন মানুহ আছে। মই তেওঁক মোৰ অতি ওচৰতে ৰাখিব খোজো; পৃথিৱীৰ শ্ৰেষ্ঠ আশিৰ্বাদ দিব বাঞ্ছা কৰো।”

শব্দটোই সুধিলে, “সেইটো কি ?”

“মই নাজানো। কিন্তু যিকবিলে তেওঁ সকলোতকৈ ভাল হয় তাকে কামনা কৰো।”

“তোমাৰ প্ৰাৰ্থনা পূৰ্ণ হৈছে। তেওঁ সেয়ে পাব।”
 তাই খিয় হল। বুকুখন ঢাকি কাপোৰবোৰ হাতেৰে টানকৈ
 ধৰিলে আৰু বনৰ পৰা লৰি ওলাই আহিল। শুকান
 শুকান পাতবোৰে তাইৰ ভৰিৰ গছকণিত মৰ্মমবাই উঠিল।
 জ্ঞানৰ শীতল পোহৰৰ লগতে কোমল বতাহ বগিছিল।
 সাগৰৰ পাৰত কোমল বালিত জ্ঞানৰ পোহৰ পৰি
 চিকমিকাই আছিল। তাই কোমল বালিৰ ওপৰেৰে
 লৰি গল। হঠাতে তাই ধমকি বল। পানীৰ সিকালে
 কিবা এটা লৰিছে। চকু ছটা মচি ললে। সেইখন এখন
 নাও। সেইখন বেগেৰে জ্ঞানৰ পোহৰ পৰা সাগৰৰ
 পানীত উঠি আহিছিল। নাওত কোনোবা এজন আছে।
 জ্ঞানৰ পোহৰত মুখখন দেখা নাপাই যদিও তাই অবয়ৱটো
 চিনিছিল। নাওখন বেগে গুচি গল। সেইখন কোনোয়ে
 বাই অনা যেন নালাগে! জ্ঞানৰ জ্বলিকণিত তাই ভালকৈ
 নেদেখিলে, নাওখনো পাবৰ পৰা ক্ৰমাৎ আতৰি হৈ গৈছে।
 তথাপি তাই স্পষ্ট কৈ ধৰিব পাৰিছিল—কোনোবা এজন
 যেন পিচফালে বহি আছিল। বেগাই আৰু বেগাই নাওখন
 দূৰলৈ যাব ধৰিলে। নাওখনৰ পিচে পিচে তাই পাবে মানে
 লৰিলে কিন্তু ওচৰ নাপালে। তাই তানকৈ ধৰা কাপোৰৰ
 মুঠি মুকলি হৈ গল। হাত দুখন মেলি দিলে। তাইৰ
 দীঘল! খুলি যোৱা চুলিকোচা জ্ঞানৰ পোহৰত চিকমিকাই
 উঠিল।

শব্দ এটাই তাইব কাণত ফুচফুচাই কলে, “কি হৈছে ?”
তাই কলে—“মোৰ তেজৰ সলনি মই তেওঁলৈ আটাইতকৈ
শ্ৰেষ্ঠ উপহাৰ আনিলো । মই তেওঁক নিব আহিছিলো,
কিন্তু তেওঁ মোৰ পৰা আতৰি গল ।”

শব্দটোই কোমল সুবত ফুচফুচাই কলে, “তোমাৰ প্ৰাৰ্থনা
পূৰ্ণ কৰা হৈছে । তেওঁক সেইটো দিয়াও হৈ গৈছে ।”

তাই চিঞৰি উঠিল, “সেইটো কি ?”

শব্দটোই উত্তৰ দিলে, “সেইটো এয়ে যে তেওঁ তোমাক
এৰি যাব লাগিব ।”

তাই স্বৰূ হৈ থিয় দিলে । দূৰৰ সাগৰত উজ্জল জোনৰ
পোহৰত নাৰীখন চকুৰ আঁৰ হৈ গল ।

শব্দটোই কোমল সুবত কলে “তুমি সন্তুষ্ট হৈছা নে ?”
তাই কলে “মই সন্তুষ্ট হৈছো ।”

পাৰত তাইব ভৰি চুই চৌ বোবে কোমল কল্কল্‌নি
সুলি ভাঙি পৰিব ধৰিলে ।

উপঢ়ৌকনৰ আঁৰ ত

—অ্যাণ্টন চেখব—

স্বাইভান আইভানিৰ ল্যাপকিন আৰু আনা চেমিওনোভ্‌না জাম্‌ব্ৰিৎ স্কি। চমুকৈ কব গলে এটা উষ্টি অহা চিকুন ডেকা আৰু এজনী ধুনীয়া গাভৰু। হেলনীয়া পাত্ৰাৰখনৰ ওপৰেৰে নামি আহি ছয়ো বেঞ্চখনত বহিল। উইলো গছৰ সেউজীয়া তৰুণ পাতৰ তলত আৰু পানীৰ তেনেই কাষতে বেঞ্চখন। ধুনীয়া ঠাইখিনি। বাহিৰৰ পৰা সিহঁত ছয়োকৈ দেখা নাযায়। বাহিৰৰ জগতৰ পৰা সিহঁত বিচ্ছিন্ন। অৱশ্যে পানীৰ ওপৰত মাছবিলাকে মাজে মাজে ডুমুকি মাৰি সিহঁতক চালেও একো ক্ষতি নহৈছিল কাৰণ আগতেই কৈচোঁ সেই ঠাইডোখৰ আছিল অইন সকলোৰে অগোচৰত। চিপ, বৰশী, টোপ, খালৈ সকলো সৰঞ্জাম সিহঁতৰ লগত আছিল। বহিয়েই সিহঁতে মাছ ধৰিব আৰম্ভ কৰিলে।

“এবা, এতিয়া আমি অলপ অকলশবীয়া হৈছোঁ।” ইকালে সিকালে চকু ফুৰাই স্বাইভানে কয়, “বুজিছোঁ আনা, তোমাক কিছুমান কথা কবুৰ আছিল। মই যেতিয়া তোমাক প্ৰথম দেখোঁ ববা, ববা, তোমাৰ বৰশীত মাছ লাগিছে, যেতিয়া মই বুজিলো কিয় মই জীৱন কটাইছোঁ। মোৰ মানসীক বাৰ ওচৰত মোৰ এই

কৰ্মময় সংজীৱন উৎসৰ্গ কৰিব পাবো—বিচাৰি পালোঁ । ...
 মাছটো ডাঙৰ যেন লাগিছে । কেনেকৈ টুকুৰিয়াইছে চোৱা ।
 তোমাক যেতিয়া দেখিলো আনা, জীৱনত মই প্ৰথম বাৰ
 ভাল পালো ; নাটানিবা, নাটানিবা, টুকুৰিয়াব দিয়া ।
 চেনেহী, মই আশা বাধিব পাবোনে কোৱাচোন ? মই
 তোমাৰ উপযুক্ত নহয় নেকি ? মোৰ ভাবিববো সাহ নাই ।
 মই আশা কৰিব পাবো নে যে বাক টানা
 এইবাৰ ।”

আনাই চিপেৰে সৈতে হাতখন তুলি চিঞৰি উঠিল ।
 এটা কপালী বঙৰ মাছ চিকমিকাব ধৰিলে ।

“ওঃ, বেছ ডাঙৰ মাছ । এই, সোনকালে সহায় কৰা,
 এইটো পিছলি যাব ধৰিছে” ইতিমধ্যে ববশীৰ পৰা
 এৰাই মাছটো বননীৰ ওপৰত পৰি জপিয়াই জপিয়াই
 পানীৰ মাছ পানোটলৈ গুচি গ’ল ।

মাছটো ধৰিব গৈ অজানিতে আইতানে আনাৰ হাতখন
 তুলি ললে, অজানিতে তাইৰ কাছত হাতখন দিলে । আনা
 পিছুৱাই আহিল ; কিন্তু পলম হ’ল । অজানিতেই ছইজনে
 ঘনিষ্ঠ হৈ পৰিল । গোটেইখিনি অজানিতে আক সহজ
 ভাবেই ষটি মুহূৰ্তটো স্বৰ্গীয় হৈ উঠিব ধৰিছিল মাথোন ;—
 কিন্তু অবিচ্ছিন্ন সুখ জানো সংসাবত আছে ! সুখৰ লগত
 বিৰ নিহলোৱা মাথাকিলেও বাহিৰৰ ফুটোৱে তাত কি
 সৌন্দৰ্য । হঠাত হাঁহিব শব্দ—বনীৰ পিনৰ পৰা শুনা গল ।

মাছৰ হাঁহি নহয়। নদীৰ ফালে চাই ছয়ো হতভম্ব হৈ পৰিল। কোলিয়াই পানীত ঠিয় হৈ অস্তিত্ব ভাৱে হাঁহিছে।

“কি কবিছা? মাছ ধৰাৰ আচল কথাটো আইক কৈ দিও গৈ বৰা.....” সি যাব খোজে। “বুজিছা তোমাক আমি ভদ্ৰলোক বুলিয়েই ভাবিছিলো।” অপদস্থ হৈ বঙা পৰি ঘেহাই ঘেহাই আইভানে কয়, “আমাৰ ওপৰত চকুদিয়া তোমাৰ অত্যন্ত অন্যায়। সচাই মিছাই মনে-সজ্ঞা গল্পকৈ তুমি সুখ পাব পাৰা; কিন্তু আমাৰ পক্ষে প্ৰীতিদায়ক নহব।” “মোক চিলিং এটা দিলে মই মনে মনে থাকিম।” ভদ্ৰলোক বুলি অলপ আগতে বিভূষিত হোৱা মহৎ লোকজনৰ উক্তৰ ভদ্ৰজনোচিত নাছিল;—“নহলে, মই যাওঁয়েই—”

আইভানে জেপৰ পৰা চিলিং এটা উলিয়াই দলিয়াই দিলে। কোলিয়াই তিতা হাতেৰে সেইটো উলাহতে ধৰি সুছবিয়াই সুছবিয়াই সাতুৰি আঁতৰি গ'ল। বেচোৰা প্ৰণয়ী-জোৰাই মনে মনে বহি থাকিল।

পিছদিনা আইভানে নগৰৰ পৰা বঙ অলপ আক বল এটা কোলিয়ালৈ বুলি কিনি আনিলে। আনাৰ ড্ৰাৰত যিমানবিলাক বটল আছিল আটাইসোপা কোলিয়াই উপহাৰ পালে। কেৰিমান পাছত আকো কোলিয়াক নতুন উপহাৰ কিনি দিব লগাত পৰিল নহলে সি ভয় দেখুৱায়। সি উপহাৰ আৰ্জিবলৈ ভাল চেলুই পালে! সি সদায় আক

আক আইভানৰ ওপৰত চকু বাধিব ধৰিলে, এক মিনিটৰ বাবেও সিহঁতক অঞ্চলশৰীয়া ভাৱে থাকিব নিাদিয়া হ'ল।

“পশু এটা” খঙতে আইভানে দাত কামুৰি কয়, “এই বয়সতে পকা বদমাইচ হৈ উঠিছে। পিছত যে এই লবাবোৰ কি হব।”

গোটেই জুলাই মাহটো কোলিয়াই সিহঁত দুয়োকে মূৰ্ত্তৰ বাবেও শাস্তিত থাকিব নিদিলে। সদায় তাৰ মুখত একাধাৰ কথা—“অমুকটো কিনি দিয়া, নহলে কৈ দিম”। সি ইমান আগবাঢ়িল গৈ যে সোণৰ বডি এটি দাবী কৰিবলৈও কুণ্ঠিত নহ'ল। উপায় নাই, নহলে মজা দেখুৱালেহেঁতেন।

এদিন টেবিলত বিস্কুট দিয়াৰ সময়ত কোলিয়াই ল্যাপকিনক উদ্দেশ্য কৰি হাঁহি বাগৰি পৰিল, “কমনে? সকলো কৈ দিও নে? দিও নে?” ভীষণ বঙা পৰি ল্যাপকিনে টেবিলৰ নেপকিন চোবাব ধৰিলে আক আনাই জুপিয়াই উঠি ঘৰৰ পৰা ওলাই গ'ল।

আগষ্ট মাহৰ শেষলৈ এই শোচনীয় অৱস্থাই চলিছিল। শেষত আইভান ল্যাপকিনে আনাৰ ওচৰত বিয়াৰ প্ৰস্তাব দিলে। কি আনন্দৰ আছিল সেই দিনটো! আনাৰ মাৰু-ৰাপেকৰ আগত সকলো কোৱাৰ পাছত তেওঁলোকে আনন্দেৰে বিয়াৰ প্ৰস্তাবত সন্মতি দিলে। আইভান ল্যাপকিনে জুপিয়াই জুপিয়াই বাগিছা পালে—কোলিয়াৰ অহুস্কাৰকট। আকদতে সি কোলিয়াৰ এখন কানত ধৰিলে। আনাইও

কোলিয়াকে বিচাৰিছিল । তাই লৰি আন এখন কানত ধৰিলে । সিহঁতৰ সেই মূৰ্ছৰ মূৰৰ ৰুহি কেনে ধুনীয়া আছিল । কোলিয়াই চিঞৰি কাকুতি মিনতি জনাব ধৰিলে । “সোনাই, মোৰ দেউতা বুলিছোঁ । এই বাৰলৈ এৰি দিয়া । আক কেতিয়াও তেনেকুৱা নকৰো । কৰিলেও—উছ হ্-হ্ ।”

আনা আক আইভান ছয়ো পাছত স্বীকাৰ কৰিছিল যে কোলিয়াৰ কাণত ধৰাৰ সময়ত সিহঁতৰ যেনে আনন্দ লাগিছিল, প্ৰেমত পৰাৰ পাছত সিহঁতে তেনেকুৱা স্বৰ্গীয় সুখ আক অপূৰ্ব আনন্দ কেতিয়াও উপভোগ কৰা নাই ।

সমাজৰ আঁৰত

লিলিকা নাৰ্কেস্

মৰমৰ এটি চোকা দৃষ্টিৰে স্বামীলৈ চাই ভ্যাচোই কলে, “তুমি বহুত খোজ কাঢ়িছা। আমাৰ ঘৰটোও জেলৰ পৰা বহুত দূৰৈত। ইমান ষিনি খোজ কঢ়া অভ্যাস তোমাৰ নোহোৱা হৈছে। এইখিনি খোজ কাঢ়িয়ে তুমি ক্লান্ত। মোৰ মতেৰে তুমি অলপ বাগৰ দিয়া। বিশ্ৰাম কৰিলে ভাল পাবা। জোতাজোৰ খুলি দিওঁ ? মদ এগিলাচ দিব নে ?”

ভ্যাচোই তাইৰ স্বামীৰ কাষতে ঘূৰিব ধৰিলে। তেওঁৰ ওচৰৰ পৰা তাইৰ যাববো মন নাই। কিমান দিনৰ মুৰত দুয়ো আকৌ আপোন-স্বৰত মিল হৈছে।

ভ্যাচো দেখিবলৈ বৰ শুৱনী নহয়, কিন্তু আজি তাইৰ ঠাঁহি ভৰা শাস্ত মুখখন ধুনোৱা হৈ উঠিছিল। ভগবান ! তাই কিমান দিনৰ মুৰত—আজি সুদীৰ্ঘ ছবছৰৰ মুৰত স্বামীক আপোন কৰি পাইছে। এই সুদীৰ্ঘ ছবছৰ, ভিতৰতে তাই তাইৰ লবাক ডাঙৰ কৰি তুলিছে, সক অকণমানি ঘৰটো কিনিছে। আজি তাই আৰু তাইৰ স্বামীৰ মাজত জেলৰ লোহাৰ শিক কেইডাল নাই, সিহঁতৰ মুখত, কিমান দিনে জমা হৈ থকা কথা কোৱাত অইন এজনৰ উপস্থিতি ব্যাৰ্জিত

সন্ধ্যাৰ পৰা নাই। আজি সিহঁতে ঘি খুঁচী তাকে কব পাৰে, চিপাহী-চক্ৰবৰ্তী নিষেধ কৰিব নাহে।

তাই সদায় এই অকনমানি ঘৰটো পৰিষ্কাৰ কৰি ধয়। কিন্তু আজি তাই পাহৰি যায়। ভ্যাচোৰ কল্পনা ৰাজ্যত আজি কেবল এজন মানুহেহে ঘৰিৰ লাগিছে আৰু সেইজনে হৈছে তাইৰ স্বামী যিজনে আজি তাইৰ কাষে কাষে ঘৰিৰ ধৰিছে। তাইৰ সেই স্বামী; তেওঁৰ বিশেষ একো পৰিবৰ্ত্তন হোৱা নাই। বগৰ ওচৰৰ চুলিবোৰ অলপ বগা হৈছে মাথোন। ই তেওঁৰ সৌন্দৰ্য্য বঢ়াইছেহে। আজিও তেওঁক সিদিনাৰ যুবক যেন লাগে। সিদিনাৰ কথা ভ্যাচোৰ স্পষ্ট মনত আছে। সাত্ৰ এদিন সন্ধ্যাৰ পৰিচয়তে তাইৰ কাৰণেই তাইৰ স্বামী ধুনীয়া জীৱনটো উৎসৰ্গ কৰিছে।

ঘৰি ফুৰাৰ লগে লগে ভ্যাচোই কব ধৰিলে, “তুমি এতিয়া অলপ শুবৰ চেষ্টা কৰা; স্তেনেহলেহে তোমাৰ ক্লাস্তি দূৰ হব।”

ভ্যাচোই শেৰত লাহে লাহে কোঠাটোৰ ছৰাৰখন বন্ধ কৰি ওলাই গ'ল। ভ্যাচো ওলাই যোৱাৰ পাছত জন খিৰিকিৰ ওচৰলৈ গ'ল। দিনৰ পোহৰ জনৰ চকুত ইমান স্তীৱদায়ক হৈছিল যে তেওঁ ঘূৰি আছিল।

দ্বিনটো বৰ গৰম আছিল, আৰু আকাশখন যেন আৰু উজল হৈছে উঠিছে এনে অনুমান হৈছিল। জনে কোঠাৰ ইন্ধুৰ পৰা সিন্ধুৰলৈ ঘূৰি প্ৰত্যেকটো বস্ত্ৰৰ ওচৰতে ধমকি

বৈছিল। বেবত আঁৰি খোৱা সিহঁতৰ বিয়াৰ মুকুটটোত চকু নপৰাকৈ নাথাকিল।

বিয়াৰ সেই দিনটোৰ ঘটনাবিলাক এটা এটাকৈ মনত পৰিল আঁহি। সিহঁতৰ বিয়াখনো এক অদ্ভুত বকমৰ। সি বিয়াৰ আগতে ঘৈণীয়েকক দেখিছিল আচৰিত ৰূপে। তাই তাৰ ওচৰত তেতিয়াও অচিনাকী ছোৱালীহে। এৰা, ভাবিলে আজিও ঘটনাটো যেনেদৰে ঘটিছিল বিশ্বাস কৰা টান। হয়তো প্ৰেম আৰু স্নেহৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হৈ হে সি কবিৰ পাৰিছিল।

ছবছৰ আগেয়ে সি আছিল পঁচিশ বছৰীয়া ডেকা। পঁচিশৰ চকুত ধূলি দি সাৰিবলৈ জনে এই গাৰ্হতে পুৰণি ভঙা দুৰ্গ এটাৰ আঁৰত অপেক্ষা কৰিছিল—সন্ধ্যালৈ। যদিও তাৰ পাছত ছবছৰ অতিবাহিত হৈ গ'ল তথাপি গোটেই ঘটনাটো যোৱা গধূলি হোৱা যেন হৈ জনব মনত খেলাটছিল। সি খেৰৰ পুঞ্জিটোৰ মাজত শুৱলৈ যোগাৰ কৰিছে মাথোন এনেতে বাহিৰত মানুহৰ খোজৰ শব্দ শুনিব পালে। তাৰ হৃৎস্পন্দত তেজৰ গতি বাঢ়িল। সি বেবৰ আঁৰত লুকাবলৈ লৰালৰি কৰোতে দূৰৈত এজনী ছোৱালী দেখা পালে। ছোৱালীজনী বেগাই খোজ লৈছে। ও নহয়, দৌড়িছে। তাই পলাইছে। তাই উশাহ লবলৈ টান পাইছে। ছোৱালীজনী চকুত চমকু লগা বঙৰ স্মাৰ্ট

আক ডিঙি খোলা ব্ৰাউচ এটা পিন্ধিছিল। মূৰত কোনো আৱৰণ নাই। তাই দৌড়াৰ লগে লগে আগে-পিচে ঘূৰি চাইছিল, কিজানি কোনোবাই তাইক ধৰিবৰ বাবে ওতপাতি ওচৰতে বৈ আছে। তাইক দেখিলেই কব পাৰি দৌড়ি দৌড়ি তাই অৱশ হৈ পৰিছিল।

তাই চোতালৰ কাষৰ নাদটোৰ পাৰতে বহি উচুপিব ধৰিলে। তাইৰ কান্দোন দেখি তাৰ মনত তুখ লাগিল। কিন্তু তাৰ গুপ্ত-স্থানৰ পৰা ওলাই আহি ছোৱালীজনীৰ কাষ পাবলৈও তাৰ সাহ নহ'ল।

দিনৰ পোহৰ লাহে লাহে কমি আহিছে। দূৰৈৰ পাহাৰ-বোৰৰ ওপৰত গধূলিৰ পোহৰ পৰি স্তম্ভৰ দেখা হৈছে। নাদৰ ওচৰৰ দালচেনীৰ গছডাল মাৰ যাব ধৰা বেলিৰ শেষ বশ্মি পৰি টিক্‌টিকীয়া বঙা দেখা গৈছিল। অন্ধকাৰ নামি আহিল। আকাশত ছুটা এটা তৰা দেখা গৈছে। বনৰীয়া ফুলৰ গোন্ধে সেই সজ্জিয়াটোক পৰাণবলীয়া কৰি তুলিছিল। তাইৰ উচুপনি বন্ধ হ'ল; নিস্তৰু গধূলিৰ দৰে তাইও নিস্তৰু হৈ বহি থাকিল। তাইৰ মনত খেলালে তাই লুকাব লাগিব। নহলে তাই ঠিয় হ'ল। ছোৱালী-জনীয়ে ঠাই বিচাৰি বিচাৰি হঠাৎ জনক দেখি চিঞৰি উঠিল, “কাৰো কৰিছো—মোক ধৰাই নিদিবা। অলপ দয়! কৰা। ভগবান ওপৰত আছে। তেওঁ তোমাৰ ভাল কৰিব।” জনে অলপ হাঁহি কলে, “বাক।

কিন্তু, কোৱাচোন মই তোমাক কিয় খবাই দিম ? তোমাক মইতো নিচিনো ।”

ছোৱালীজনী অলপ নিশ্চিন্ত হ’ল । “সঁচাই—সঁচাই তুমি মোক নিচিনা ?” তাই যেন তেতিয়াও কথাটো বিশ্বাস কৰিব পৰা নাই । “মই তোমাক আমাৰ গাৰ্ভৰ মানুহ বুলিহে ভাবিছিলো । আন্ধাৰত খবিবই নোৱাৰি ।”

জনে হাঁহি উত্তৰ দিলে ‘সেইবোৰ যিয়েই নহওঁক ; কিন্তু তোমাৰ নো কি হৈছে ? সিহঁতে তোমাক কিয় খবাই দিব খুজিছে মই একো বুজা নাই ।’ ছোৱালীজনীয়ে একো উত্তৰ নিদিলে । তাই ঘাঁহনীৰ ওপৰত বহি এটা ছমুনীয়াহ কাঢ়িলে । জনে ছোৱালীজনীক অলপ কিবা খাবলৈ অনুৰোধ কৰি কলে, “মোৰ ওচৰত অলপ কটি আছে । খাবানে ?” তাই লাহেহাঁহি উত্তৰ দিলে, “ধন্যবাদ খাব পাৰো ।”

ছোৱালীজনীয়ে অকণমান কটি খাই স্বৰূপ হৈ আন্ধাৰৰ মাজত বহি থাকিল । জনে তাৰ সৰু টৰ্চ লাইটো জ্বলাই তাইৰ মুখত পোহৰ পেলালে—তেতিয়াও তাই কান্দি আছিল । চকুৰ পানী তাইৰ কোমল মুখৰ ওপৰেৰে বৈ পৰিছে । জনে ইয়াৰ আগতে কোনো ছোৱালীকে ইমান হতাশ হৈ কন্দা দেখা নাই । সি ভ্যাচোৰ পৰা অলপ আঁতৰত এটি শিলৰ ওপৰত আঁহি বহিল । বাহুলী এটাই শব্দ কৰি বেৰৰ ওপৰত পৰাত তাই জয় খাই চিঞৰি উঠিল । কটি

টুকুৰা পৰি গ'ল। “মোৰ ভয় লাগি গ'ল।” তাই লাহে লাহে কয়, “মই ভাবিছিলো মানুহবোৰে এতিয়াও মোক বিচাৰি আছে।” তাৰ পাচত হঠাতে যেন থাকিব নোৱাৰি তাইৰ নিজৰ জীৱনৰ ঘটনা এটি এটিকৈ ক'ব ধৰিলে।

অলপ বৈ তাই আৰম্ভ কৰিলে, “মোৰ যেতিয়া পোন্ধৰ বছৰ তেতিয়া বুঢ়ী মাই এঘৰ মানুহৰ তাত চাকৰনী কৰি ধৈ দিলে। ঘৰৰ গৃহস্থই প্ৰলোভন দেখুৱাই মোৰ সৰ্বনাশ কৰে। গৃহীণীয়ে গম পাই মোক ঘৰৰ চৌহদ্দি বাহিৰ কৰি দিয়ে। মই লাজতে বুঢ়ীমাইৰ ওচৰলৈ নগৈ য'তে যি কাম পাওঁ তাকে ক'ৰি নিজৰ অন্ন সংস্থান মোকোলাইছিলো। এদিন মই গম পালো যে মই অন্তঃসত্বা। গৃহীণীয়ে কথাটোৰ ভূপাঠ উপদেশ দিলে যে ইচ্ছা কৰিলেই মই সকলো লেঠা গুচাব পাবো। কিন্তু মাতৃঘৰ লোভে মোক গৃহীণীৰ উপদেশ পালনৰ পৰা বিৰত ৰাখিলে। কিন্তু এইটো বেচ বুজিলো যে সেই ঘৰৰ পৰা মই বিদায় ল'ব লাগিব অতি সোনকালে। কিয়নো ঘৰৰ গৃহস্থই—যিজনই নেকি মোৰ সৰ্বনাশৰ কাৰণ তেওঁ সদায় গৃহীণীৰ কানত ফুচ্ ফুচাই মোক খেদিবলৈ উপদেশ দিছিল। সেয়ে মই ভাগ্যক ধিয়াই গুচি আহিলো। মই জানো যে মোৰ সন্তানৰ বাবেই মই পলাব লাগিব। ইতিমধ্যে গাৱঁৰ সকলোৱে মোৰ ছৰাবস্থাৰ কথা জানিলে। সিদিনা মোৰ শেষ সত্বল হ'ল কাপোৰ কেইডুখৰিৰ অকণমানি টোপোলাটো। ৰাস্তাত ঠিয় হলো,—উদ্দেশ্য আছিল

সেই গাওঁ ত্যাগ কৰা। বাস্তৱত আহি দেখো যে গাৱঁৰ কেইজনমান মানুহে অলপ আঁতৰত মোৰ পিনে আঙুলীয়াই হাঁহিব ধৰিছে। সিহঁতৰে এজনে মৌলৈ ইটা এডোখৰ মাৰি পঠিয়ালে আৰু তাৰ পাচত হাতৰ ওচৰত যোনে যি পালে তাকে দলিয়াব ধৰিলে। নিজৰ জীৱন বচাবলৈ মই লৰিব লগত পৰিলো। ডেকা কেইজনে তাৰ পাচে পাচে দৌড়িব ধৰিলে। গাৱঁৰ তিৰাতাবোৰে বাস্তৱত মই তেনেকৈ লডি দৌড়ি পেলোৱা দেখিও মোক বচাবলৈ চেষ্টা নকৰিলে, অকণমান স্তম্ভভূতি নেদেখুৱালে। লৰি কোনো-বকমে এংখিনি পাৰ্ঠিচো, গাৱঁৰ মানুহবোৰে নিশ্চয় মোক পালেচৰ হাতত গতাই দিব বিচাৰিফু ৰিছে।” তাই কোৱাৰ লগে লগে আঁকী উচুপিব ধৰিলে। অলপ সময় পাচত তাই শাস্ত হ’ল। তাই আন্দো কব ধৰিলে, “এতিয়া মোৰ কলৈকে যাবৰ উপায় নাই। ঘৰলৈ গলেও মই নানা বিকৰ্ণনা সহিব লাগিব। হয়তো সিহঁতে মোক মাৰিয়েই পেলাব। তাতকৈ বৰ মই এতিয়াই ইয়াৰ পৰা নাদৰ তললৈ জপিয়াই পৰাই ভাল। তেনে ইচ্ছা মোৰ নোহোৱা-নহয় কিন্তু মোৰ গাত যি এটা প্ৰাণী অংকুৰিত হৈ সংসাৰলৈ আহিব বৈ আছে সেই নিৰপৰাধী প্ৰাণীটোক মই কেনেকৈ নষ্ট কৰিম! মই চকুৰ আগত দেখিছো মোৰ লৰাই যেন সৰু সৰু হাত ছখন মোৰ ফালে মেলি ধৰিছে। সকলো সময়তে মই তাৰ জীৱনৰ অস্তিত্ব অনুভৱ কৰিছো। উ! ভগবান—” তাই হতাশাত ভাঙি পৰে।

জনে তাইৰ প্ৰত্যেকটো কথাই অস্তববে শুনিছিল। শুকাই যাব ধৰা শলালিৰ স্মৃতিসমূহ আকৌ সজীৱ হৈ উঠিল। সৰুতে যেতিয়া তাৰ উশাহ বন্ধ হৈ যোৱাৰ দৰে হৈছিল তেতিয়া তাৰ মাকে তাক কেনে মৰম কৰিছিল সেইবোৰ কথা এটি এটি কৰি মানস পটত ভাহি উঠিল। তাৰ মনত পৰিছিল—তাক যেতিয়া পাহৰাৱালা হুজনে ধৰি লৈ আহে তেতিয়া মাকৰ মুখৰ চেহেৰা কেনে হৈছিল।

জনে আজি অতবছৰৰ মুৰুকত ভ্যাচোৰ লগত দেখা হোৱা দিনটোৰ কথা মনত পেলালে। এতিয়াও সি বুজিব নোৱাৰে তেতিয়া তাৰ মনৰ অৱস্থা কেনে হৈছিল; কিন্তু ভ্যাচোক কোৱা প্ৰত্যেকটো কথাই আজিও স্পষ্ট কৰি কাণত বাজি আছে, “তুমি নাকান্দিবা। বুজিছা, তুমি নাকান্দিবা। মই বাপেক হম। এৰা, সেই জাৰজ সন্তানৰ বাপেক মই হম। মই সিহঁতৰ দৰে পংগু নহয়। কালি পুৱাই গীৰ্জাত আমাৰ বিবাহ উৎসৱ সম্পন্ন হব। মোৰ কথা চিন্তা কৰিছা। মই এজন সাধাৰণ মাহুহ। স্বভাৱ ভৱঘূৰীৰ। মোৰ বিশ্বাস ভগবানে এই কাৰ্য্যৰ বাবে মোক ক্ৰমা কৰিব।”

বিয়া হৈ গ’ল। বিয়াৰ পাচত জনে উপযাচি পুলিচৰ ওচৰত আত্মসমৰ্পন কৰিলে। তাৰ হয়তো আগভোখৰত অলপ অহুশোচনা হৈছিল। মুহূৰ্তৰ দুৰ্বলতাৰ বাবে তাৰ স্বাধীন জীৱনৰ অন্ত পেলালে। কিন্তু…… সি বৈ যায়। ভৱিষ্যৎ মানৱ-শিশুৰ কথা মনত পৰে।

যি দিনা তাৰ ঘৈণীয়েক ভ্যাচোই কোলাত অকণমানি জীৱিত মাংসপিণ্ডটো লৈ তাক দেখা কৰিব' যায় সেই দিনটোৰ কথা তাৰ মনত পৰিল। ভ্যাচোই লৰাটোক ওখলৈ ধৰি জেলৰ ফুটাৰে তাক দেখুৱায়। লৰাটো দূৰৈৰ পৰা দেখি তাৰ মনত অলপ দয়া, অলপ মৰম উপজিছিল।

তাৰ মনত তৃপ্তি আছিল। সি পাহৰি গ'ল সেই সন্তানৰ জন্মদায়ক সি নহয়। প্ৰত্যেক ববিবাবে জেলৰ ফুটাকে গাৰ'ৰ বাস্তালৈ অধিৰ হৈ চাই থাকে কেতিয়ানো সন্তান কোলাত লৈ ভ্যাচো আছে। লগৰীয়া সকলে ঈৰ্ষাৰ সুৰত কয়, “তুমিটো বেচ সুখী। এনে তিবোতা আক এনে ধুনীয়া শিশু।” সিহঁতে নাজানে সেই ধুনীয়া শিশুৰ জন্মদায়ক জন নহয় বুলি।

সিদিনা ভ্যাচোৰ কোলাত বহি সিহঁতৰ সন্তানে চকুকিটা বহলকৈ মেলি আধা ফুটা মাতেৰে প্ৰথম সন্মোখন কৰে “পিতা” বুলি। সেই মুহূৰ্তৰ কথা মনত পৰিলে আজিও শৰীৰৰ ওপৰেদি শিগৰী বৈ যায়। তাৰ সন্তান লাহে লাহে ডাঙৰ হৈ আহিব ধৰিলে। জনে ভাবিব নোৱাৰে তাৰ নিজৰ লৰাক ইয়াতকৈ কি বেচি মৰম কৰিব পাৰি। লৰাটোইও যেন বাপেককহে বেচি ভাল পায়। নিৰ্দিষ্ট সময় অতিক্ৰম হ'ল। সিহঁতে জেলত তাতকৈ বেচিকৈ সময় দেখা কৰিব নোৱাৰে। সেই মুহূৰ্তত লৰাইটোই বাপেকক এৰি অহাত আপত্তি কৰি উমান কান্দিছিল যে চন্দ্ৰবীজনেও একো কৰ নোৱাৰিলে।

তাৰ বন্দী জীৱনৰ বছৰবোৰ সাগৰৰ চোৰ দৰে ইটোৰ পিছতে সিটো এইদৰে বাগৰি যাব খবিলে। সিহঁতৰ সিদিনাৰ লৰাটো ডাঙৰহৈ আছিল। তাৰ মধুৰ স্বভাৱত মুক্ত হৈ বুঢ়া পহৰীয়াই তাক জেলৰ ভিতৰতো খেলিব দিছিল। জনে বিৰিকীৰে চাই থাকে। খেলাৰ মাজে মাজে তাৰ হাঁহি ভৰা মুখখনি তুলি বাপেকৰ পিনে চায়।

এদিন ভ্যাচোই হাতত বাতৰি কাগজ এখন লৈ তাৰ লগত দেখা কৰিবলৈ আহিছে। আনন্দতে তাইৰ মুখ বঙা হৈ পৰিছে। উত্তেজিত ভাবে তাই তাক জনায় যে নতুন চৰকাৰে কেইজনমান কয়েদীক মুক্তি দিব। তাৰ ভিতৰত জনৰ নামো অন্তৰ্ভুক্ত হৈছে। গাৱঁৰে পুৰোহিতে অনুগ্ৰহ কৰি এই খবৰটো পঢ়ি শুনাইছে।

সচাকৈয়ে জনে বাহিৰৰ মুক্ত বতাহ শ্ৰাণ খুলি লব পৰা দিনটো কেইদিন মান পাচতে আছিল। তাৰ মনটো আনন্দেতে ভৰি উঠিল। ঘাহনিৰ গন্ধ আহি তাৰ নাকত লাগিল। পৃথিবীখন এনে ধুনীয়া! সি ভাবিছে তাৰ ঘৈণীয়েকে তাৰ বাবে—অকল তাৰ বাবেহে এটা সৰু ঘৰ ধুনীয়াকৈ সজাই পৰাই ৰাখিছে। তাৰ লৰাক আজিৰ পৰা সকলো সময়তে পাব। তাৰ হিয়া উলাহতে নাচি উঠিল।

জনে তাৰ বিচিনাত শুৰ পৰা নাছিল; যদিও পৰিকাৰ কোমল বিচনা। সি খটখটিত সৰু ভৰিৰ শব্দ শুনিব পালে। হুৱাব খন লাহে লাহে নিঃশব্দে খুলি গ'ল। নিশ্চয় তাৰ,

লৰা আহিছে। তৎক্ষণাত্তে টোপনি অহাৰ ভাও জুৰিলে।
লৰাটো আগবাঢ়ি আহিল। ভালকৈ চালে বাপেকৰ টোপনি
আহিছে নে নাই আৰু তাৰ পাছত জগতৰ সকলো খিনি
মৰমেৰে সৈতে সি জনৰ গালত এটি সৰু চুমা খালে।

শিল্পৰ যুত্ৰ

জন গলস্‌ওয়াৰ্দি

তেওঁ পিতাৰ বুট জোতা তৈয়াৰ কৰিছিল আৰু সেই-
বাবেই তেওঁক মই লবালি কালৰ পৰা জানো। ঞ্য়েষ্টএণ্ডৰ
সকল বাস্তাটোৰ কাষতে তেওঁলোক ছয়ো ককায়েক-ভায়েকে
এখন দোকান দিছিল। এতিয়া অৱশ্যে কালৰ লগে লগে
সেই বাস্তাৰ আমূল পৰিবৰ্তন হৈছে আৰু সিহঁতৰ দোকানৰ
অস্তিত্বও লোপ পাইছে।

সিহঁত থকা ফ্ৰাটটোৰ এক অদ্ভুত বিশেষত্ব আছিল।
তাত অৱশ্যে পূৰ্ববংশ গোবৰুৱাৰ দ্বাৰা গৰ্বিত কোনো বাজবংশ
ভূতৰ বাস নাছিল, কিন্তু অতি সাধাৰণ ভাবে সিখা থকা
“জেন্সলাৰ ব্ৰাদাৰ্স” এই শব্দ দুটাই সাধাৰণৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ
বাবে যথেষ্ট আছিল। এটা কোঠাৰ খিৰিকিত সকলোৱে
দেখাকৈ কেইজোবামান বুট জোতা ওলোমাই ধোৱা কথাটি
অতি সাধাৰণ; কিন্তু এতিয়াও মোৰ মনত আছে সেই
বুটজোতা কেইজোবাই এসময়ত মোৰ চিন্তাৰ যথেষ্ট খোৰাক
আছিল। তেওঁৰ এটা বিশেষত্ব হৈছে—তেওঁ কম সংখ্যক
জোতা চিলাই কৰে আৰু প্ৰত্যেক জোৰ জোতাই কেতাৰ
ভৰিত খাপ খাই ধৰে। তেওঁ যে সেইবোৰ অইন ঠাইৰ
পৰা কিনি আনি বিক্ৰীৰ বাবে তাত থৈছিল সেই কথা

মোৰ বিশ্বাস নহয়। সদায় যি চামৰাৰে তেওঁ কাম কৰে তাত বাহিৰে অইন ভেক্সাল বস্তু চৌহিদতে আনিব নিদিয়ৈ। সেই জোতাবিলাক কিমান ধুনীয়া, কিমান কোমল! তেওঁৰ তৈয়াৰী জোতা তেনে ধুনীয়া আৰু লোভনীয় আছিল কাৰণ সেই ৱাৱসায় তেওঁ প্ৰাণৰ দৰে ভাল পাইছিল। এই সত্যটো অৱশ্যে মই বহুদিন পাচতহে উপলব্ধি কৰিলোঁ। মোৰ দৃঢ় ধাৰণা তেনে সুন্দৰ জোতা অকল তেওঁহে কৰিব পাৰে।

আজিও মোৰ মনত আছে, এদিন মই মোৰ সৰু ভৰিখন আগ বঢ়াই দি লাজুকীয়া ভাবে সুধিছিলোঁ, “মিষ্টাৰ জেস্লাৰ, এই জোতাৰ তৈয়াৰ কৰা জানো বৰ টান নহয়?” বঙাদাট্টিৰ মাজেৰে অকণমানি হাঁহি এটাৰে উত্তৰ পাইছিলো “এইটো এটা শিল্প।” ককায়েক-ভায়েক দুয়ো ঠিক এনে আছিল যে পোনপ্ৰথমে কোনজন কোন বুজা মোৰ পক্ষে কষ্টসাধ্য যদিও পাচত হে বুজিলো ককায়েকজন ভায়েকতকৈ সকলো বিষয়তে অলপ দুৰ্বল।

মানুহে তেওঁৰ দোকানত ছজোৰাতকৈ বেচি জোতা কৰিব নিদিয়ৈ কাৰণ সকলোৱে জানে অইন সাধাৰণ জোতাৰ তুলনাত এইবোৰ বহুত বেচি দিন স্থায়ী।

বেচি ভাগ জোতাৰ দোকানত ক্ৰেতাসকলে যি মনোভাব লৈ সোমাই (অৰ্থাৎ মোক সোনকালে দিয়ক, মই যাওঁ), সেই ভাবলৈ তেওঁৰ দোকানলৈ যাব নোৱাৰি। বীৰ শ্বিৰ-

ভাবে দোকানৰ ভিতৰত প্ৰবেশ কৰি কাঠৰ চকী এখনত বহি বৈ থাকিব লাগিব। কিছু সময়ৰ পাচত ককায়েকে কাঠৰ খবমৰ ঠকাঠক্ আৱাজ তুলি নামি আহে। তেওঁক দেখিলেই মনত ভাৱ হয় যেন তেওঁ এইমাত্ৰ বুটৰ সপোন দেখিছে উঠি আহিছে। তেওঁক সেই সময়ৰ চেহেৰা বিজ্ঞাব পাৰি যেতিয়া কেঁচাই দিনৰ পোহৰ দেখি বিস্মিত হৈ খঙেৰে চাই থাকিব লগতহে।

“কেনে আছা, মিষ্টাৰ জেসলাৰ”। মই তেওঁক সুধো, “মোক বুট এজোৰ—অৱশ্যে ৰাচিয়ান লেদাৰৰ—কৰি দিব পাৰিবানে ?” একো নকৈ নিজৰ ঠাইলৈ তেওঁ উভটি যায়। মই নতুন চামৰাৰ গোক লওঁ। অলপ পাছতে সুনো হাড় ওলোৱা ক্লীণ হাতত সোণালী বগৰ চামৰা এটুকুৰা লৈ তেওঁ আপন মনে কৈছে, “কেনে ধুনীয়া।” মই যদি তেওঁৰ কথাত হয়ভৰ দি চামৰাৰ সুখ্যাতি কৰোঁ। জেনেহলে তেওঁ ওভোৰ্টাই সুধিব, “আপোনাক কেতিয়া লাগিব ?” “সুবিধা মতে যেতিয়াই হয় কৰি দিবা।” এইটোই সৰ্বসাধাৰণৰ উত্তৰ। তাৰ পাচত মই কওঁ “সুপ্ৰভাত”। চামৰাৰ পৰা মূৰ নঙাটোক তেওঁ কব “সুপ্ৰভাত”। দোকানৰ পৰা ওলাই আহোঁতে সুনো তেওঁ বুটৰ সপোন দেখি খবমৰ ঠকাঠক্ শব্দ তুলি ওপৰলৈ উঠিছে। নতুন জোতা তৈয়াৰ কৰিব গলেই আগৰ পুৰণি জোতাজোৰ বহুত সময় একমনে পৰীক্ষা কৰে আৰু পাছত এখন কাপজত মোৰ তৰিব

জোখ লয়। ভবিৰ জোখ লওঁতে তেওঁৰ হাতখন সদায়ে
কঁপিছিল।

সিদিনাৰ কথা মই পাহৰিব নোৱাৰোঁ। ভালকৈ মনত
পৰে, মই মাত্ৰ কৈছিলোঁ, “শুনিছা, মিষ্টাৰ জেস্‌লাৰ, তোমাৰ
আগৰ তৈয়াৰী জোতাজোবে মচ্‌মচ্‌ শব্দ কৰিছিল।” তেওঁ
একেধিৰে মোৰ ফালে চাই আছিল হয়টো আশা কৰিছিল
মই মোৰ কথা ওভোটাৰ্টাই লম্ব অথবা পৰিবৰ্তন কৰিম।
পাছত লাহে লাহে উত্তৰ দিছিল, “জোতাজোৰ আপুনি
আগেয়ে তিয়াইছিল হবপায়।”

“জানো, মনত নপৰে দেখোন”।

মোৰ কথা শুনি তেওঁ চকুজুৰি তললৈ কৰি জোতাজোৰৰ
কথাই ভাবিব ধৰিলে। তেনে কথা কোৱাৰ বাবে নিজকে
অপবাধী যেন লাগিছিল। “বুট জোৰ এবাৰ পঠাই দিব।
কি হৈছে মই চাম।”

সেই বুটজোৰা তৈয়াৰ কৰাৰ সময়ত তাত যে প্ৰাণৰ
কিমান আবেগ মিহলোৱা আছিল সেই কথা ভাবি মনত
হুথ লাগে।

তেওঁ আকৌ লাহে লাহে কয়, “কিছুমান জোতা তৈয়াৰ
কবোতেই নষ্ট হৈ যায়। ঠিক কৰিব নোৱাৰিলে তাৰ দাম
বিলৰ পৰা কাটি দিম”।

এবাৰ—মাত্ৰ এবাৰ হে মোৰ নিজৰ অসাবধানতাৰ বাবে
তেওঁৰ লোকানলৈ অহীন এখন ডাঙৰ কাৰ্কৰ তৈয়াৰী জোতা

পিন্ধি গৈছিলোঁ। এইবাৰ তেওঁ চামৰাৰ কোনো নমুনা নেদেখুৱাকৈ নীৰৱে মোৰ আদেশ মানি ললে। মই স্পষ্ট অস্থভৱ কৰিলোঁ যেন তেওঁৰ চকুৰ তীক্ষ্ণ দৃষ্টিয়ে মোৰ ভৰিৰ সেই হীন আৱৰণ ভেদ কৰিছে। শেষত ৰব নোৱাৰি কৈ পেলালে, “এই জোৰতে মোৰ তৈয়াৰী জোতা নহয়।”

তেওঁৰ কথাৰ সুৰত খং নাছিল, দুখ নাছিল আনকি তাত ঘিনো নাছিল। কিন্তু সেই সুৰত এনেকুৱা এটি স্নিগ্ধতা আছিল যে সি অস্তৰ কঁপাই দিয়ে। বুট জোৰাৰ সন্মুখৰ ফালে আঙুলিৰে টিপি কলে, “ইয়াত দুখ নাপায় ? এইবোৰ ডাঙৰ ডাঙৰ ফাৰ্মৰ কোনো আত্ম-মৰ্যাদা নাই।”

তাৰ পাছত তেওঁ নিজৰ দুখৰ কথা কব ধৰিলে। মোৰ জীৱনত এই প্ৰথম তেওঁৰ কাতৰতা শুনিলো। ভাঙা ভাঙা আৰু কঁপি কঁপি উঠা সুৰেৰে তেওঁৰ মুখৰ পৰা দুখৰ কথা শুনিলো ; — “এনেকৈ—এনেকৈয়ে সিহঁতে মোক একেবাৰে নিশ্ব কৰি পেলাইছে। লাহে লাহে সিহঁতে মোৰ আধা গাম লৈ গৈছে। মোৰ কাম প্ৰত্যেক বছৰেই কমি আহিছে আৰু মইও দেউলীয়া হব ধৰিছো।” দৰিদ্ৰতাৰ দ্বাৰা তেওঁৰ যে পীড়িত মই তেওঁৰ কথাতে উপলব্ধি কৰিলো। মোৰ মনত খেলালে তেওঁৰ ৰাঙা দাঢ়িবোৰ যেন হঠাতে বগা হৈ পৰিল।

মই তেওঁক কলো যে খুব লবাসবিত পৰিহে এই জোতা, আইনৰ দোকানত কিনিব লগাত পৰিছিলো। কিন্তু তেওঁৰ

মুখৰ অকণো পৰিবৰ্তন নহল । জোতাজোৰ কৰিব দি মই
তেওঁৰ দোকানৰ খৰা ওলাই আহিলো—ব্যস্ত ভানেই ।
হয়তো নিজকে চাৰ্কিবলৈ । এইবাৰ জোতাজোৰ ইমান ভাল
হৈছিল যে মই তেওঁৰ দোকানলৈ জোতাৰ বাবে ছুৱছৰ
যোৱা নাই ।

কিছুদিন পাছৰ কথা । তেওঁৰ দোকানলৈ গৈ মই আচৰিত
হলোঁ । সকলো দোকান দুখন এখন হৈ নাই । আন এজন
মানুহ তাৰ গৰাকী হৈছে । বুট জোতাবোৰো আগৰ
অৱস্থাত নাই । এইবাৰ বহু সময় পাছতহে তেওঁ নামি
আহিল । মানুহৰ খৰা চচমা জোৰৰ ভিতৰেৰে কিছু সময়
চাই তেওঁ সুধিলে—“আপনি মিষ্টাৰ—নহয় জানো ?

“হয়, মিষ্টাৰ জেসলাৰ ।” তেওঁৰ জোতাযোৰ আগবঢ়াই
দি কলো, “চাওকচোন, আপোনাৰ তৈয়াৰী জোতা কিমান
ভালে আছে ।”

“কিন্তু” তেওঁ অতি কৰণ স্মৃত কৰি যেন কবলৈও ব্যথা
পাইছে—“মানুহে ভাল জোতা নিবিচাৰে ।”

কেইজোৰমান বুট জোতা তৈয়াৰী কৰিবলৈ কৈ মই
ওলাই আহিলোঁ । এইবাৰ আমাৰ আলাপত আত্মীয়তা
ভাব ফুটি নোলাইছিল । দোকানৰ ভিতৰত আৰু বাহিৰত
প্ৰত্যেক মুহূৰ্ততে মই ভাবিছিলো—তেওঁৰ বিক্ৰমে এটি বড়বস্ত্ৰ
চলিছে আৰু এই বড়বস্ত্ৰ এজন হুজুৰ নহয়—সমগ্ৰ
সমাজৰে বড়বস্ত্ৰ সেই শিল্পীজনৰ বিক্ৰমে ।

বহুদিন পাছত আক এবাৰ তেওঁৰ দোকানলৈ গলোঁ।
 অভিবাদন কৰি সুধিলো, “কেনে আছা শ্ৰিষ্টাৰ জেস্লাৰ ?”
 ধীৰে ধীৰে তেওঁ কয়, “খুব ভালে আছোঁ। কিন্তু মোৰ
 দাদা ঢুকাইছে।” কিন্তু তেওঁৰ কথাৰ সুৰত ‘খুব ভালে’
 থকাৰ চিন নাছিল। বৰ চুখিত ভাবে তেওঁক প্ৰনোধ দিব
 চেষ্টা কৰো। তেওঁৰ জীৱনটো বান্ধক্যই আহি দেখা দিছে,
 এটুকুৰা চামৰা আনি সি কলে, “কেনে ধুনীয়া চামৰা !
 আপোনাক জোতা লাগে নেকি ?”

কই জোৰমান জোতা কৰিব দি বিষন্ন ভাবে ওভটো।
 এইবাৰৰ জোতা আক ভাল হয়। অইন কামত ব্যস্ত
 থাকি কেইবছৰমান লগুন চহৰৰ পৰা আঁঠৰত থাকোঁ।
 মোৰ সেই পুৰণি শিল্পী বন্ধুজনক ৬০ বছৰ বয়সত এৰি
 যাওঁ আৰু ৭৫ বছৰ বয়সত উভটি আহোঁ। এইবাৰ মোৰ
 বন্ধুই মোক চিনিবই নোৱাৰিলে। বহুত সময় কথাবৰ্তা
 হোৱাৰ পাছত কেইজোৰমান জোতা কৰিব দিওঁ। তেওঁৰ
 সেই দুৰ্বল অৱস্থা দেখি মোৰ মন কাতৰ হৈ উঠে।

এদিন গধূলি মোৰ জোতাবোৰ পালোঁ। প্ৰত্যেকজোৰ
 জোতাই পিন্ধি পিন্ধি চাব ধৰিলোঁ। কেনে নিখুঁত আৰু ধুনীয়া
 আছিল ! এইবাৰ পাৰ্ছেলৰ লগত তেওঁ বিলখন পঠাইছিল।
 চেক এখন চহী কৰি মই নিজেই সেইখন পঠাই দিলো।

এসপ্তাহ পাছত সেই বাস্তাবে খোজ কাঢ়ি ফুবোতে
 জোতাবোৰ কিমান সুন্দৰ আৰু ধুনীয়া হৈছে দেখুওৱাৰলৈ মন

গ'ল। দোকানৰ ওচৰলৈ গৈ দেখো দোকানখন আছে যদিও মই যাক চিচাৰিলোঁ। তেওঁ নাই। মিঃ জেস্‌লাৰ নাম নাই। ইতস্ততঃ কৰি শেষত দোকানত প্ৰবেশ কৰিলোঁ। কাউণ্টাৰত বহি থকা ইংৰাজ ভদ্ৰলোকজনক স্মৰিলো,—
“মিঃ জেস্‌লাৰ আছে ন?”

ভদ্ৰলোক জনে মোৰ মুখৰ ফালে কিছু সময় চাই কলে,
“নাই ডাঙৰীয়া নাই। কিন্তু আমি আপোনাক আপোনাৰ পছন্দমতে বুট তৈয়াৰ কৰি দিব পাৰিম। তেওঁৰ দোকান আমি কিনি লৈছোঁ। আমাৰ নাম অপুনি দেখা নাই জানো?”

“হয় মনত পৰিছে। কিন্তু মিঃ জেস্‌লাৰ—?” তেওঁ অলপ বিমৰ্ষ হৈ উত্তৰ দিলে,—“ঢুকাইছে।” “ঢুকাইছে! মাত্ৰ এসপ্তাহ আগেয়ে মই তেওঁৰ পৰা বুট লৈ গৈছোঁ।”

তেওঁ কলে, “কি কৰণ মৃত্যু বুটা মানুহজনৰ! অনাগাৰ নৰিল! ইস! ডাক্তৰ সকলে এই মৃত্যুক ধীৰে ধীৰে অনাগাৰে হোৱা মৃত্যু বুলি কৈছে। তেওঁ নিজৰ বাহিৰে অ'নক জোতা কৰিব নিদিয়ৈ। সেয়ে এজোৰ জোতা কৰিবলৈ বহুত সময় লাগে। গ্ৰাহকে ইমান দিন ধৈৰ্য্য ধৰি থাকিব নোৱাৰে। শেষত তেওঁ আটাইবোৰ গ্ৰাহকক হেৰুৱালে। মই ডাঠি কৰ পাৰোঁ,—তেওঁৰ সমকক্ষ কোনো নাছিল। কিন্তু প্ৰতিযোগিতাত পাবিব কেনেকৈ? তেওঁ কেতিয়াও দোকানৰ নাম সাধাৰণৰ মাজত প্ৰচাৰিত কৰা নাই। তেওঁ বুট বেচি যি

পয়চা পাঠছিল তাৰে ঘৰ ভাড়া আৰু ভাল চামৰা কিনোতে শেষ হৈছিল। তেওঁ কেতিয়াও নিজৰ খোৱা পিন্ধাৰ কথা চিন্তা কৰা নাছিল। তেওঁৰ দৰে মানুহৰ এই পৰিণামৰ বাহিৰে আৰু কি আশা কৰে!”

“কিন্তু অনাহাৰত মৃত্যু—”

“আপোনাৰ ওচৰত অস্বাভাবিক হব পাৰে; কিন্তু মৃত্যুৰ দিনালৈ মই তেওঁক চামৰা লৈ ধকা দেখিছিলো। খাবলৈও তেওঁ সময় নষ্ট কৰা নাই। কেনেকৈ যে তেওঁ ইমান দিন জীয়াই আছিল তাকে ভাবিলেহে মই আচৰিত হওঁ। সঁচা, তেওঁ এজন অতি মানৱ আছিল। কেনে ধুনীয়া বৃট কৰিছিল তেওঁ!”

“অপূৰ্ব বৃট তৈয়াৰ কৰিছিল” বুলি কৈয়ে মই লবালবিকৈ ঘূৰি থিয় হলে। কাৰণ সেই যুবকজনক জানিব দিবৰ মন নাছিল যে চকু পানীৰ মাজৰে মই আৰু একো দেখা নাই।

চেনেহৰ পৰিশোধ

—জন্. ষ্টেনবেক—

পুৱাৰ পোহৰৰ জ্বলিঙনি ছুটামানে দিগন্তত আক টানিছে। ভৰালৰ ছুৱাৰ খুলি বিলিবাক ওলাই আহিল। অলপ সময় ভৰাল ঘৰৰ বাৰাণ্ডাত ঠিয় হৈ থাকি আকাশৰ ফালে মুখ তুলি চালে। তেতিয়া বতাহ বালব আবস্ত কৰিছে।

বিলি মানুহজন চুটি চাপৰ। হাত ভৰিবোৰ হলে বেচ শকত আৱট। তাৰ চুলিবোৰ অতি চুটি চুটিকৈ কটা আক ঠৰঙা। মুখখন একোটা গোফে আঙুৰি আছিল বুলিও কব পাৰি। চকুৰ বৰণ সেউজীয়া। এইটোই আছিল তেওঁৰ নিখুঁত চেহেৰা।

বাহিৰত ঠিয় হৈ পেন্টৰ ভিতৰত কামিজটো সূমাই ললে, আক লাহে লাহে আস্তাবলৰ পিনে অগ্ৰসৰ হল। আস্তাবলত সোমাই তেওঁ ঘোৰা ছটাক মালিচ কৰিব ধৰিলে। মালিচ শেষ হোৱাৰ লগে লগে খোৱাৰ ঘণ্টা বাজিল। বিলিয়ে বুকুজ আক ফনী বেৰত ওলোমাই ধলে। পুৱাৰ জলপান খাবলৈ তেওঁ ডাইনিংহলত উপস্থিত হৈ দেখে যে মিচেচ টিল্লিনে তেতিয়াও ঘণ্টা বজায়েই আছে। বিলিয়ে ডাইনিং হলৰ কোঠাত নোসোমাই পোনে পোনে গৈ বান্ধনী ঘৰৰ খটখটত বহিল। তেওঁ এতিয়াও দৰ্মহা লোৱা মজুৰ, আটাইবোৰ আগত খোৱা কোঠাত সোমোৱা উচিত নহয়।

ঘণ্টাৰ টিং টিঙিয়া শব্দত সক জড়িৰ টোপনী ভাঙিল। তাৰ বয়স মাত্ৰ দহবছৰ। মূৰৰ চুলিবোৰ হালধীয়া ববনীয়া। চকু দুটিত এটা নত্ৰ ভাৱ। তেতিয়াও তাৰ টোপনীৰ আৱেশ বোৱা নাছিল। কোনোবাকমে বাতিৰ পোচাক খুলি লবালৰিকৈ এটা নীলা বগৰ ঘৰ কাটা কামিজ আৰু দীঘল পায়জামা এটা গাত সুমাই বান্ধনী ঘৰলৈ লৰ দিলে। গৰম হৈছে গতিকে সি হয়তো জোতা পিন্ধাৰ দৰকাৰ নেদেখিলে। বান্ধনী ঘৰৰ টবৰ পৰা পানী লৈ মুখখন ধুই মূৰ ফনীয়াব ধৰিলে।

এনেতে মাকে তাৰ ফালে ঘূৰি চাই কলে, “তোৰ চুলিবোৰ বৰ দীঘল হৈছে। ছুই এদিনতে কটাৰ লাগিব। বা, পলম নকৰিবি। খোৱা টেবিলত বহুগৈ, তহতৰ কাৰণে বিলি সোমাব পাৰা নাই।”

বগা অয়েলক্ৰম্ব পাৰা দীঘল টেবিলত জড়ি গৈ বহিল। সম্মুখৰ ডাঙৰ একখাল কণী ভজাৰ পৰা সি তিনিটা কণী আৰু তিনিটুকুৰা মাংস ছুলি ললে।

জড়িৰ পাচত জড়িৰ পিতাক আহি ডাইনিং হলত প্ৰবেশ কৰিল। তেওঁ দীঘল, দৃঢ় চেহেৰাব মাফুহ। মজিয়াত হোৱা জোতাৰ শব্দৰ পৰা জড়িয়ে বুজিলে যে পিতাকৰ ভৰিত বৃট জোতা আছে। তথাপি একেবাৰে নিঃসন্দেহ হবলৈ টেবিলক তলৰে জুমি চালে।

পিতাক আৰু বিলি কলে বাব নাজানে যদিও জড়ি বৰ মন পল তেওঁলোকৰ সংগী হবলৈ। কিন্তু সাহ কৰি

কথাটো পিতাকক কব নোহাবিলে। কাৰণ জড়িয়ে জানে যে পিতাক সন্নত নহব।

কালে খালখন টানিলে কলে, “বিলি, গৰুবোৰ ঠিক কৰিছা নহয়?”

“হয়,” বিলিয়ে উত্তৰ দিলে। “মই অকলেই লৈ যাব পাৰিম।”

“হয় নেকি? কিন্তু তোমাৰ লগত যাবলৈ মোৰ বৰ ভাল লাগে।” কালে মিচিকি মিচিকি হাঁচি উত্তৰ দিলে।

“কিমান সময়ত উভটিবা কাল?” জড়িব মাকে সোধে।

“দেইটো কোৱা মঞ্চিল। মালিনাচত বহুতৰ লগত দেখা কৰিব লাগিব।”

খালৰ কণী, টিনৰ বিস্কুট আৰু কেটলীৰ গৰম চাহ অলপ পাচতে শেষ হৈ গ'ল। তাৰ পাচত বিলিবাক আৰু কাল টিক্লিন ছয়ো ছটা ঘোৰাত উঠি বঢ়া গৰু ছটা খেদি মালিনাচৰ কালে যাব ধৰিলে। তাত গৰুবোৰ বিক্ৰী কৰিব।

জড়িয়ে ঠিয় হৈ তেওঁলোকে টিলাৰ ওপবেদি কৰা যাত্ৰা চাব ধৰিলে। বিলিবাক আৰু কাল লাহে লাহে পাহাৰী বাস্তাত চকুৰ আৰ হৈ পৰিল। জড়ি ঘৰৰ পাচফালৰ শাক পাচলিৰ বাগানৰ ভিতৰে গৈ ঠাণ্ডা পানীৰ নিজৰাটোৰ ওচৰতে ব'ল। তাৰ মিঠা পানী খালে। টিলাৰ ওপৰে তেতিয়া ব'দ আহি পৰিছে। কলপতীয়া ধাহৰ ওপৰত ব'দে চিকমিকাই উঠিছে। সৰি পৰা শুকান পাতৰ ওপৰত চবাইবোৰে

চিঞৰিব ধৰিছে। জড়িয়ে যাবলৈ ভাবিও ধমকি ব'ল। পাহাৰব
সিফালৰ পৰা হুটু শগুণে ডাঙৰ পাখি মেলি ঘূৰি ঘূৰি মাটিলৈ
নামিছে। জড়িয়ে বুজিলে ওচৰতে কিবা জন্তু হয়তো মৰিছে।
গক হবও পাবে নাইবা বনৰীয়া শহা পছও হব পাবে।
শগুণৰ চকুৰ তীক্ষ্ণ দৃষ্টিৰ পৰা একো আঁঠুবি থাকিব নোৱাৰে।
শগুণ মাৰিবও নোৱাৰি। পৰি থকা ময়লাবোৰ সিহঁতই
খাই পৰিষ্কাৰ কৰি দিয়ে।

জড়ি ঘৰলৈ উভটিল। মাকে তাক স্কুললৈ যাব লাগে। সি
একো নামাতি কিতাপবোৰ কাষলতিৰ তলত লৈ হাতত ছুপৰীয়াৰ
খোৱাৰস্তৰ টোপোলাটো ওলোমাই স্কুললৈ খোজ ললে।

বাটত যাওঁতে চৰাই আৰু শহা পছবোৰলৈ শিলগুটি
ফলিয়াই যাব ধৰিলে।

আবেলি চাৰিবজাত ঘৰলৈ উভতি দেখে যে তেতিয়াও
বাপেক ফিৰি অহা নাই। মাকে অকলে বহি বহি মোজা
সি আছিল। জড়িৰ পিনে ঘূৰি চাই মাৰ্খে। কলে, “বাকুনো-
ঘৰত খোৱা বস্তু আছে, খাইলগৈ। খাই উঠি হাঁহ, যুৰগীৰ
বাকচবোৰ পৰিষ্কাৰ কৰ। ভালকৈ নতুন খেৰ পাৰি দিবি।”

মূব জোকৰি জড়ি ভিতৰ সোমাল। মাকৰ কথামতে
কাম শেষ কৰি বাইচ নহৰ 'বাটকলটো লৈ নিজৰ কাব-
লৈ গ'ল। পুৱাকৈ দৰে এতিয়াও সি পানী খালে।

সি চাৰিওপিনে বন্ধুক মাৰিব ধৰিলে। তাৰ লক্ষ্যবস্তু
একো নাছিলও আৰু সকলো আছিলো। ঘৰটোৰ পিনে

টোৱাইও ছুৰাবমান গুলি এবিলে। কিন্তু ছুৰ কথা বন্দুকত হলে এটাও গুলি নাছিল। তাৰ বাপেক কালে স্পষ্টকৈ কৈ দিছে যে বাববছৰ আগতে সি গুলি নাগায়।

কাল আৰু বিলি যেতিয়া ফিৰে তেতিয়া চাৰিওপিনে বেচ আন্ধাৰ হৈছে। বাতি খোৱা-বোৱাত সেইকাৰণে অইন দিনাতকৈ পলম হ'ল। খাই উঠি কালে কলে, “জুডি শুৱাগৈ। কাইলৈ খুব বাতিপুৱাতে উঠিব লাগিব।”

“কিয় পিতা?” সি আগ্ৰহেৰে সোধে। “কাইলৈ গাহবি মাৰিবা নেকি?”

“—নহয়”

“—তেনেহলে?”

“কালি পুৱা দেখিবি নহয়।”

বিছনালৈ গৈ জুডি শুই পবিল। শুই শুই সি শুনিলে যে ভৰালঘৰত কেচাই উকলিয়াব ধৰিছে। নিশ্চয় ইন্দুৰ হৈছে। গছৰ ডালবোৰ বতাহত শিৰ্শিৰাই উঠিছে। জুডিৰ মনত গৰু এটাই হেয়েলিওৱা যেন লাগিল। চকুত তেতিয়া টোপনী আগুৰি ধৰিছে।

খুব পুৱাই জুডিৰ টোপনী নাভাঙিল। আনদিনাৰ দৰেই খাবলৈ আহ্বান কৰা ঘণ্টাৰ শব্দত বিছনাৰ পৰা উঠিল। তাৰ পাহত অভ্যাসমতে খোৱাৰ টেবিলত বহিলগৈ। এনেতে বাপেক আৰু বিলি সোমাল আছি।

কালৰ মুখৰ ফালে চাই জড়িয়ে তলমূৰ কৰিলে। কালৰ মুখখন আজি অস্বাভাৱিকৰূপে গম্ভীৰ। তলমূৰাকৈয়ে সি বিলিৰ পিনে চলে। বিলিয়ে তলমূৰ কৰি নিজমনে খাইছে। তেওঁৰ চকুৰ লগত জড়িৰ চকুৰ দৃষ্টি বিনিময় ন'হল।

আখা খোৱা হওঁতেই কাল গম্ভীৰ ভাবে জড়িৰ ফালে চাই গহীন স্মৰণ কলে, খোৱা হলে “তুমিও আমাৰ লগত যাবা।”

কথাষাৰ শুনাৰ পাচত জড়িৰ খোৱা শেষ কৰা টান হৈ পৰিল। সি যিমনেই লবালবিটক শেষ কৰিব খোজে সিমনেই যেন খোৱা বস্তুবোৰ ডিঙিত লাগি লাগি ধৰা যেন ভাৱ হৈছিল। কাল আৰু বিলি খোৱা শেষ কৰি ওলাই গ'ল। জড়িয়ে কোনো বকমে খোৱা শেষ কৰিলে। তাৰ মন কিন্তু তেতিয়া উৰি গৈছে বহুদূৰলৈ বাপেক আৰু বিলিক অভিক্ষেপ কৰি।

মায়েকে পিচকালৰ পৰা মাত দিলে, “কাল, তাক নচুৱাই লুকুৰিবা। সি ছুললৈ যাব লাগিব।”

সাধাৰণতে গাহৰী বিদ্যাল ছাইপ্ৰোচ গাছৰ তলত মাৰা হয় তাৰ তললৈ কাল আৰু বিলি গ'ল। চাৰিওফালৰ অৱস্থা চাই জড়িৰ বৃদ্ধিৰ বাকী নাথাকিল যে গাহৰী বধ কৰা নহয়।

তেওঁলোক আগুৱাই গ'ল। বেজি উঠিছে যদিও পাহাৰৰ আঁকৰ পৰা ওলোৱা নাই। সেইবাবে সেইখিনি ঠলৰ

আন্ধাৰ এতিয়াও পাৰ্শ্বতৈ যোৱা নাই। আন্তাবলৰ ছুৱাবৰ সমুখত ঠিয় হৈ জুডিৰ পিতাকে কলে, “ইয়াতেই।”

এক মুহূৰ্ত পাচতে বহুশৰ ভেদ ভাঙি গ’ল। আন্তাবলৰ মুখৰ কোঠাটোত বঙা ঘোৰাব পোৱালী এটায়ে চকু টিপি টিপি জুডিৰ ফালে চাইছে। ছুটামিৰে পৰিপূৰ্ণ চকু ছুটা, বঙা বৰণৰ কৰ্কশ নোমেৰে আগুৰা শৰীৰটো আক হালি পৰি থকা কান্ধৰ দীঘল চুলিবোৰে তাক শুৱনি কৰি তুলিছিল।

জুডিৰ বিস্মিত মুখৰ ফালে চাই গহীন স্মৰত কালেকলে, “পোৱালীটো একেবাৰে অশিক্ষিত। তাৰ লগত কষ্ট ভুঞ্জিব লাগিব; কিন্তু যদিহে কাৰ্চিং শুনিব পাওঁ যে তাক সময়মতে খাব দিয়া নাই অথবা তাৰ ঘৰ লেভেৰা হৈ আছে তেনেহলে তেতিয়াই মই সেইটো বিক্ৰি কৰি দিম।”

জুডি বাপেকৰ বখাবাৰ বিশ্বাস কৰিবই নোৱাৰিছিল। সি আগুৱাই আহি পোৱালীটোৰ গাত হাত দি সুধিলে, “এইটো সচাই মোৰ নেকি?”

কোনো তাৰ কথাৰ উত্তৰ নিদিলে। পোৱালীটোই নাক কোচাই জুডিৰ আঙুলিবোৰ স্পৃষ্টি দাতেনে কামুৰিৰ ধৰিলে। হাতখন আতৰাই আনি দাগ বহা আঙুলি কেইটাৰ ফালে চাই জুডিয়ে নিজেই কৈ উঠিল, “অ! এইটোই ভালকৈ কামোৱে।”

কাল আৰু বিলি দুয়ো জুডিৰ কথা শুনি হাঁহিলে। অলপ পাচতে কাল গুচি আহিল।

বিলিয়ে মুখখন বৰ গহীন কৰি কলে, “কামুৰিবই । একেবাৰে নতুন নহয় । ঠয়াক খোজত চলাব, দৌৰাব সকলো শিকাব লাগিব । মই অৱশ্যে তোমাক সহায় কৰিম ।”

“ইয়াক কিনিলা ক’ত বিলি ?”

“মালিনাচৰ এঠাইত নীলাম হৈছিল তাতেই ।”

“লাগাম আৰু জীন আনা নাই ।”

“কিয় নানিম ? আহা তোমাক দেখুৱাওঁ ?”

মৰকো চামৰাৰ বঙা জিনখন হাততলৈ জড়ি আৰাক হ’ল । এই খনও যে তাৰ সি বিশ্বাস কৰিবই টান পালে । তাৰ বঙা ঘোৰাটোৰ পিঠিত বঙা জিনখন কেনে সুন্দৰ দেখা হব ! সি নিজই নিজকে কলে, “বৰ ধুনীয়া হব !” কিন্তু হঠাতে যেন তাৰ অহৈন কিবা কথাৰলৈ মনত পৰিল । “মই দেখোন এতিয়াও ঘোৰাটোৰ নামেই খোৱা নাই । এৰা, তাৰ নাম গ্যাবলিয়া নামাউষ্টেল বেচ ভাল হব ।” “বৰ দীঘল নাম হ’ল জড়ি । তাতকৈ তাক কেবল গ্যাবলিয়ান বুলি মাতিলেই ভাল হব হবপায় । গ্যাবলিয়ান মানে জানা নে নাই ? চিলনী, সোঁ কৈ আকাশৰ পৰা নামি আহি আতৰি যায় যে সেই চিলনী । তাৰ বৰণৰ সৈতে নামটোৰ বেচ মিল হব ।”

“চুলিবোৰ কিমান দীঘল দেখিছা ?”

“চুলিবোৰ কাটিব লাগিব । চুলিবোৰ পেলাই নিদিবাহেই । মই তাৰেই এডাল চাবুক গুঠি দিম ।”

“ওঃ খুব ভাল হব বিলি। বঙা বোড়া, বঙা জিন, বঙা চাবুক। বেচ মিলিবগৈ। মই আজি তাক স্কুললৈ নিম বিলি। সকলোকে দেখুৱাম—মোৰ কেনে খুনীয়া ঘোৰা।”

“উহু! সি এতিয়াও ভালকৈ খোজ কাঢ়িবই শিকা নাই।”

“মোৰ বন্ধুবোৰক লৈ আহিম?”

“আনিব পাৰা।”

আবেলি স্কুল ছুটিৰ পাচত ছটা লৰাৰ দল এটা জড়িৰ লগত আহিছিল—জড়িৰ ঘোৰা চাবলৈ। “জড়ি, তুমি কেতিয়াবা ঘোৰাত উঠিছা?” সিহঁতৰ ভিতৰে কোনোবা এজনে সুধিলে। সিহঁতে উত্তৰলৈ আশা কৰাতকৈও বিস্ময় হৈ চাইহে আছিল। সিহঁতৰ চকুত জড়িৰ প্ৰতি এটা অন্ধাৰিত ভাব ফুটি ওলাইছিল।

জড়ি হলে সিহঁতৰ প্ৰত্যেকটো প্ৰশ্নৰে উত্তৰ সঠিক ভাবে দিবলৈ সাজু হৈ আছিল। বন্ধুৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰত বিজ্ঞ মানুহৰ দৰে মূৰটো জোকাৰি কলে, “এতিয়াই উঠিব নোৱাৰি নহয়। সি ভালকৈ খোজ দিব শিকাই নাই। বব কলে বব নোৱাৰে।”

“হয় নেকি?” জড়িৰ বন্ধু সকলৰ মনত বিস্ময় বাঢ়িল হে।

বন্ধুবোৰৰ অজ্ঞতা দেখি জড়ি ওস্তাদী কৰিব ধৰিলে। সি পাৰ্ছৰি গ'ল বাতিপুৱালৈ সিও অইনতকৈ একো বিশেষ

জানা নাছিল। বিলিৰ ওচৰত যিখিনি কথা দিকিছিল তাৰেই পুনৰাবৃত্তি কৰিলে। কথা কোৱা শেষ হোৱাত সি কলে, “আহা জিনখন এবাৰ নাচাবা জানো?”

বঙা মৰকো চামৰাৰ জিনখন দেখি সিহঁত বাতিপুৱা জড়ি অৰাক হোৱাৰ দৰে অৰাক হৈ গ’ল।

সিহঁতে একো স্মৃতি নোৱাৰিলে। জড়িয়ে মূৰব্বীৰ মূৰত কলে, “ধুনীয়া দেখাব যেন লাগে।”

“অ ভাল হব।” সকলোয়ে স্বীকাৰ কৰিলে।

জড়িৰ বকুবোৰ উভটি গ’ল। কাৰণ সিহঁতৰ অনিচ্ছা থাকিলেও বৈলি বৈ থকা নাছিল। পাহাৰৰ সিকাল পাইছে গৈ আন্ধাৰৰ হাঁৰ মাজেৰে লাহে লাহে পোহৰক আৰ্ত্তবলৈ খেদি দি সন্ধ্যা নামি আহিছে। সিহঁতৰ মাজত একো কথোপকথন হোৱা নাছিল যদিও আটাইৰে চিন্তাৰ মূল কেন্দ্ৰ একেই আছিল আৰু সেইটোই হৈছে জড়িৰ বাঙা ঘোৰাটো। সিহঁতে আটায়ে সিহঁতৰ আটাইতকৈ দামী আৰু শুৱনি নিজৰ বস্তুটোকে জড়িক উপহাৰ দিব পাৰে যদিহে জড়িয়ে এবাৰ মাথোন ঘোৰাটোত উঠিব দিয়ে।

বকুবোৰ ঘোৱাৰ পাচত জড়িয়ে অলপ সকাহ পালে। কেৰৰ পৰা ত্ৰাচ আৰু কনী লৈ ঘোৰাৰ ওচৰত ঠিয় হ’ল। জড়ি হাতত, ত্ৰাচ আৰু কনী দেখি পোৱালীটোৰ চকু ফুটা অলি উঠিল। গোটেই শৰীৰটো কোচাই লৈ সি সঠিকৰাবলৈ সাজু হ’ল। জড়িয়ে পোনেই তাৰ শৰীৰ হাত

নিদ্রিলে। সি পোন প্রথমে গলটো বব আদববে মলচি কব ধৰিলে, “ববি সোনাই, ববি!” • ডিঙি মলচি দিয়াব আৰামত ঘোৰাই চকু মুদি দিলে, সি লঠিয়াব পাহৰি গ’ল, জড়িয়ে তেতিয়াহে তাৰ গাত ব্রাচ দিব আবস্তু কৰিলে।

সি ব্রাচ কৰিয়েই আছিল। মাকে আহি সুবগীবোৰ সময় মতে তদাৰক নকৰা বাবে বকিব আবস্তু কৰিলে। তেতিয়াহে তাৰ ছচ আছিল। বেৰত ব্রাচ আক ফণীখন আঁৰি থৈ মাকৰ ওচৰ পালে। ভয়ে ভয়ে মিনতিব স্মৃত্ত কলে, ! “বব ভাল মা। মোৰ বব ভুল হ’ল। খং নকৰিবা।”

মাক গলি গ’ল। হাঁহি তেওঁ কলে, “এনেকুৱা ভুল হলে নহব কিন্তু, এটা ছটা কবি সকলোবোৰেই তেতিয়াহলৈ পাহৰি যাবি।”

“নহয় ও মা। আৰ কেতিয়াও নাপাহৰো।”

“বাক” মানেকে উভটিব খুজিলে। জড়িয়ে জাপ মাৰি মাকৰ ওচৰ পাই কলে, “এটা আলু দিবা মা?”

“কি কৰিবি?” আচৰিত হৈ মানেকে স্মিলিলে।

“গ্যাবলিয়ানক খুৱাম। তেতিয়া হলে তাৰ নোমবোৰ খুব কোমল আক মস্নন হব……” আনন্দতে সি কথা শেষ কৰিব নোৱাৰিলে। তাৰ চকু ছটা উজ্বল হৈ উঠিল। উজ্বল চকু ছটা মাকৰ বব ভাল লাগিল। হাঁহি তেওঁ কলে, “কি এনে ভাঙৰ কথাটো। বাগানৰ পৰা লৈ আহ পৈ।”

ভড়িৰ জীৱনৰ গতি সলনি হৈ গৈছে । বাতিৰ আন্ধাৰ বেতিয়া গছৰ পাতৰ আঁৰে আঁৰে সোমাই থাকে, তেতিয়া সেই ধলপুৱাতে সি নিশ্ৰুদে বিছনাৰ পৰা উঠি ছন্দাৰ খুলি ওলাই যায় । মূৰৰ ওপৰত আকাশখনৰ সেই সময়ৰ বহন শিলৰ লগতহে বিজ্ঞাৰ পাৰি । তবাবোৰ হীৰাৰ টুকুৰাৰ দৰে উজ্জ্বল, চাৰিওফালৰ প্ৰকৃতি শীতল আৰু শান্ত । চাইপ্ৰাচ গছৰ তলেৰে নিয়ৰ সনা বনবোৰ পাৰ হৈ যাওঁতে যে কিমান দুৰ্ভাৱনা সি কেনেকৈ প্ৰকাশ কৰিব ! তাৰ আশঙ্কা হয় যদিহে গ্যাবেলিয়ান তাৰ আস্তাবলত নাই ! যদি বাতিৰ ভিতৰতে নিগনিয়ে তাৰ নেজৰ চুলিবোৰ কুটি নষ্ট কৰি পেলাইছে ! যদি তাৰ ভৰিত কামোৰিছে ! ইত্যাদি ধৰণৰ হাঙ্কাবটা শব্দ লৈ সংশয়ৰ পদক্ষেপেৰে সি আহি কোনো বকমে আস্তাবল পায় ; লগে লগে সকলো আশঙ্কা প্ৰাতৰি যায় । আস্তাবলৰ ডাঙৰ ছন্দাৰখন খোলাৰ লগে লগেই তাৰ চকুৱে গ্যাবেলিয়ানৰ চকুৰে মিল হয় । চি হি ! চি হি ! হিঃ ! গ্যাবেলিয়ানে তাক বাতিপুৱাৰ সাদৰ সম্ভাষণ জনায় । তাৰ পাচতে সি ভৰি মাৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে । তাৰ ভাৱটো প্ৰকাশ হৈ পৰে । সি যেন কয়, “মোক বাহিবলৈ লৈ বন্দ ।”

গ্যাবেলিয়ানৰ গা আৰু আস্তাবল পৰিষ্কাৰ কৰি ভড়িয়ে তাক বাহিবলৈ উলিয়াই আনে । বাহিবলৈ আহিয়েই গ্যাবেলিয়ানে পোন প্ৰথমে কিছু দৌৰি লয় । দৌৰা

শেষ হলে আগৰ ভৰি ছখন তুলি ঠিয় দিয়ে আৰু শেষত নিজৰাটোলৈ গৈ নাকটো ডুবাই পানী খায়। আনন্দতে জড়িয়ে জৰ্পয়াই উঠে। বৰ ভাল ঘোৰা গ্যাবেলিয়ান! নহলে এনেকৈ নাক হুড়ুৱালেহেতেন।

জড়ি লহে লাহে ঘোৰাৰ অভিজ্ঞ পুৰুষ হৈ উঠিল। ঘোৰাৰ অঙ্গ-প্রত্যঙ্গৰ অস্বাভাৱিকত্বৰ লগত চৰিত্ৰৰ কি সম্বন্ধ সি বুজি পোৱা হৈছে। ঘোৰাৰ ভয় লাগিলে বা খং উঠিলে কান দুখন পিচফালে আকৌ আনন্দ বা উদ্বিগ্নতাত আগকালে হালি আহে। কিন্তু উত্তেজিত হৈ উঠিলে কান দুখন ঠিয় হৈ থাকে।

গ্যাবেলিয়ানৰ শিক্ষা আৰম্ভ হ'ল। বিলি ওচৰতে ঠিয় হৈ থাকি জড়িক যথোচিত উপদেশ দিয়ে আৰু জড়িয়ে সেইমতে গ্যাবেলিয়ানক শিক্ষা দিয়ে। পোনপ্ৰথমে ভৰি কেনেকৈ পেলাব লাগে তাকে শিকাৰ আৰম্ভ কৰিলে। এটোটোই বোধহয় আটাইতকৈ কঠিন কাম। জড়িয়ে আলু এটা লৈ সম্মুখত ঠিয় হয়। গ্যাবেলিয়ানে সেইটো খাবলৈ ভৰি আগবঢ়ালেই বচিত টান পৰে আৰু গ্যাবেলিয়ান ধমকি বয়। জড়িয়ে অৱশ্যে তাক নিৰাশ নকৰি পাচত আলুটো খাবই দিছিল। এই কঠিন কামটোই শিকোৱা হ'ল যেতিয়ালৈ তাৰ পাচত কৰমত যাব, লৰি থাকোতে ধমকি বৰ, হালি জ্বালি বাব শিকোৱা সহজ হৈ পৰিল। জড়িয়ে টিক্‌টিকাই শব্দ কৰিলে সি বুলিব আৰম্ভ কৰে, হেই-হেই-

বুলিলে দৌবে আৰু ওলা বুলিলে বয়; কিন্তু ইয়াৰ ভিত্তবতো গ্যাবেলিয়ানে তাৰ ছুট্টামি স্বভাৱ পৰিত্যাগ নকৰি বৰৰ সময়ত জড়িৰ ভৰি গচকিব বা লঠিয়াব চেষ্টা কৰে। জড়িয় কিবা কলে তাৰ ডাঙৰ ডাঙৰ চকুটো বহলকৈ মেলি জড়িয়েনো কি কৈছে শুনে আৰু তাৰ পাচত কাণ দুখন আগফালে কৰি নিস্তক হৈ ঠিয় হৈ থাকে।

কালে এদিন গ্যাবেলিয়ানৰ শিক্ষানো কিমান দূৰ আগ বাঢ়িছে চাবলৈ আহিল। অলপ চাই থাকি যেতিয়া বুলিলে যে তাৰ শিক্ষা প্ৰায় শেষ হৈছেই তেতিয়া তেওঁ জড়িক কশে, “জড়ি এইবাৰ তাৰ ওপৰত জিন লগাব পাৰা। সি খোজ কাঢ়িব শিকিছে।”

কালে কব হে পালে; জড়ি লৰি গৈ সাজ থকা কোঠা পালে আৰু তাত থকা কাঠৰ ঘোৰাটোৰ কান্ধত জিনখন লগাই সি নিজে চাওৱাৰী হৈ বহিল। কান্ধত বাইকেলটো পেলাই ললে যেন সি সেইদৰে ঘোৰাত উঠাত অভ্যস্ত হৈ আৰু সদাই যেন তাত উঠি সি মাইলৰ পাচত মাইল ভ্ৰমণ কৰি আহে।

জিন লগোৱা কামটো গোটেই সহজ নাছিল। গ্যাবেলিয়ানে পিচ হুহকি হুহকি গৈ পিঠি কোচাই জিনখন বাবে বাবে পেলাই দিব খোজে। এনেদৰে বহুদিন চেষ্টাৰ পাচত যেনিবা জিনখন আৰু লাগামডাল লগাব পাৰা গ'ল। গ্যাবেলিয়ানে পোন প্ৰথমে লাগামডাল চিঙিবৰ চেষ্টা কৰিছিল কিন্তু বৃষ্

কাটি তেজ্ঞ ওলোৱা দেখি সি লাহে লাহে সেই অভ্যাসো এৰি পেলালে ।

কাল আৰু এদিন আহিল । গ্যাবেলিয়ানৰ ফালে চাই কলে, “অঃ ইয়াক চিনিবই নোৱাৰা হৈছে । ই এতিয়া আৰু সেই পোৱালী হৈ থকা নাই ; দস্তবমত ঘোড়া হৈ উঠিছে ।”

সঁচাকৈয়ে গ্যাবেলিয়ানক চিনিব নোৱাৰা হৈছে । মালিচ কবোতে কাণোত নোমৰ বকৰ্শতা আতৰি গৈছে । গোটেই শৰীৰতে উজ্বল বঙ ফুটি উঠিছে । তেল দিয়া খুৰাবোৰ এনে উজ্জ্বল ভাবে চিকমিকাইছে যে তাত প্ৰতিবিশ্ব ফুটি উঠে বুলি কলেও বঢ়াই কোৱা নহয় । গলৰ চুলিবোৰ আগবদৰে সিচনিত হৈ থকা নাই । সমান আৰু মিহিকৈ কটা ।

জড়িৰ ফালে চাই কালেকলে, “জড়ি, ধন্যবাদ জ্ঞাপনৰ দিনা তই গ্যাবেলিয়ানৰ ওপৰত উঠিব পাৰ !”

জড়িয়ে এই কথাৰ শুনিবলৈয়ে ইমানদিন আগ্ৰহেৰে বৈ আছিল । বাপেকৰ কথা শুনি তাৰ কিমান ক্ষুৰ্ণি লাগিছিল নকলেও হব । তথাপি তাৰ মনত এটা আশঙ্কা, এটা দোটানৰ ভাৱ ! কিজানি কিবা হয় । অইন একো নহলে বৰষুণেই হব পাৰে আৰু তেতিয়া হলে, তাৰ সুন্দৰ জিনখন নষ্ট হৈ নাযাবনে ? সেয়ে সি ভয়ে ভয়ে কলে, “সিদিনা যদি বৰষুণ হয় ?”

জড়িৰ বিষয় ভাৱ দেখি কালৰ মমতা জন্মিল। তেওঁ তোক উৎসাহ দি কলে, “নাই, নাই বৰযুগ কিয় হব? কিন্তু তই নিজে সাবধানে থাকিবি যাতে গ্যাবেলিয়ানে তোক পেলাই নিদিয়।” কালে হাঁহি হাঁহি শুচি গ’ল।

বিলাৰ ওচৰলৈ গৈ জড়ি কলে, “ঘোৰাত উঠিব শিকাব লাগিব বিলি।”

বিলি গাই খিৰাই আছিল। মূৰ নাডাঙাকৈ কলে, “আবেলিলৈ হে শিকাম দেই। এতিয়া মই খুব ব্যস্ত আছে জড়ি।”

আবেলিৰ পৰা ঘোৰাত উঠিব শিকা আবশ্য হ’ল। জড়িৰ লগত গ্যাবেলিয়ানৰ মিত্ৰতা জন্মিছে। জড়িয়ে তাৰ পিঠিত জিন আৰু মুখত লাগাম লগালে সি মুঠেই আপত্তি নকৰে। স্থিৰ ভাবে থিয় হৈ ডাঙৰ ডাঙৰ চকু মেলি জড়িৰ ফালে চাই থাকে। জিন আৰু লাগাম লগোৱা হলে গ্যাবেলিয়ানৰ ওচৰতে এখন ওখ টুলত জড়ি ঠিয় হয়। গ্যাবেলিয়ানে অস্থিৰতা প্ৰকাশ নকৰিলেই জড়ি সহজেই তাৰ পিঠিত উঠিব পাৰে। কিন্তু জড়ি আজিলৈ তাৰ পিঠিত উঠি বহা নাই কাৰণ শুভকৰ্মৰ আগতে তাৰ ওপৰত উঠাত বাধা আছে।

সদায় আবেলি ফুলৰ পৰা আহি জড়িয়ে গ্যাবেলিয়ানক ফুৰাব লৈ যায়। গ্যাবেলিয়ানে আপত্তি নকৰে বৰং ফুৰিব বাব ভালহে পায়। মূৰটো ওখ

কবি, নাকটো কোঁটাই জুড়ি পিচে পিচে কোনোবকম
 ছুঁমি নকবাকৈ গছৰ তলেদি জোপবোৰ পাৰহৈ যায় থাকে।
 জগতৰ অনন্ত প্ৰকৃতিৰ সম্ভাৰ দেখি শিশুৰ দৰে যেন
 অবাৰ হৈ নীৰব হৈছে। স্বাভাৱিক চাঞ্চল্যতাই তাৰ মনত
 ঠাই পোৱা নাই। যেতিয়া ওলটে তেতিয়া ছয়োৰে শবীৰত
 গছ-পাতৰ কেচা গোন্ধ পোৱা যায়। কাপোৰ-কানিত বন-
 গুটি লাগি আছে।

ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰা শুভদিনটো ওচৰ চাপি আহিল।
 হঠাতে জ্বাৰ অসম্ভৱৰূপে বাঢ়ি গ'ল। পাহাৰৰ ওপৰত
 কলা মেঘে তবঙ্গৰ মালা গাঁঠি দিখিভয়ৰ অস্তিমানত সাজি
 কাচি ওলাল। আকাশত নীলা বহুৰ লেশমাত্ৰও নাই।
 এক গছৰ পাতবোৰ সৰি পৰি গোটেই বনভূমিয়েই শুকান
 পাতৰে আবৰি ধৰিছে।

জুড়িৰ সন্দেহেই সত্যত পৰিণত হ'ল। ধন্যবাদ জ্ঞাপন
 কৰা দিবসৰ ছুদিন আগৰে পৰা ধাৰাসাবে বৰষুণ আৰম্ভ
 হ'ল। অবিজ্ঞান্ত বৰষুণৰ ফলত জ্বহকালিৰ কক্কতা আঁঠি
 গ'ল। তাৰ ঠাইত যুটি উঠিল জ্বামল সেউজীয়া ৰূপ।

ইমান বৰষুণতো গ্যাবেলিয়ান নিতিতিলে। জুড়িয়ে তাক
 অনবৰত পাহাৰদি আছিল। দহ দিনৰ মূৰত এদিনাখন মেঘবোৰ
 আঁঠি ব'দ ওলাল। জুড়িয়ে বিলিৰ ওচৰত থিয় হৈ সুধিলে,
 "বিলি, ব'দ ওলাইছে দেখোন। গ্যাবেলিয়ানক বাহিৰলৈ
 উলিয়াই আনিব জানা ?"

“এৰা। ইমান দিন বৰষুণৰ পাচত আজি ব'দ লাগিলে
তাৰ স্বাস্থ্য ভালহে হব।”

“কিন্তু বৰষুণ দিয়ে যদি আকৌ ? মই স্কুললৈ যাওঁ।
কোনে তাক ভিতৰত ধৰ ?”

“কিয় ? মই ধৰ পাৰিম মহয়।” বিলিয়ে কলে,
ছাকপ্যাণ্ট, কামিজ আৰু ভৰিত বৰবৰ বুটজোৰ পিন্ধি
হাতত সৰু পানীকোটটো লৈ জুডি বিলিৰ ওচৰ পালেহি।
“মই স্কুললৈ আহিলোদেই বিলি। গ্যাবেলিয়ান বাহিৰতে
থাকিল।”

“—অ ; অ' তুমি যোৱা।” জুডিৰ উৎকণ্ঠা দেখি বিলিয়ে
হাঁহিলে।

বিলিয়ে হাঁহা দেখি জুডিৰ লাজ লাগিল। সি একো
নামাতাকৈ স্কুলৰ ফালে খোজ দিলে। অলপ গৈয়ে উভটি
চাই দেখে যে গ্যাবেলিয়ানে তাৰ ফালে চাই আছে।

জুডি আগবাঢ়ি গ'ল। বাবে বাবে আকাশৰ পিনে মূৰ
তুলি বতৰৰ মতি-গতি নিৰীক্ষণ কৰিব ধৰিলে। কিন্তু
অলপমান মেঘবো লেখ নাই। নীলা আকাশৰ ছাঁ পৰি
যেন একা বেঁকা বাস্তা আৰু পাহাড়ৰ সিপাৰৰ দিগন্ত সেউজীয়া
হৈ উঠিছে। জুডিয়ে দীঘল দীঘল খোজ দি স্কুলবিয়াই
স্কুলবিয়াই যাব ধৰিলে।

স্কুলৰ পৰা ওলাই আহিয়ে অমঙ্গল আশঙ্কাত জুডিৰ অন্তৰ
কপি উঠিল। বেলি মাৰ যোৱা নাই যদিও দিনৰ পোহৰ

একবারে নাই। বিলিৰ কথা নকলিয়ালে। ছপবীয়াই আকাশ ঢাকি ডাৱৰ হৈছে। তাৰ পিচতে ভীষণ বৰষুণ। এতিয়াও কলা ডাৱৰে আকাশ ঢাকি আছে।

বেজী বিকা দি ঠাণ্ডা বতাহে চকু বিক্ৰিব ধৰিলে। সুখ ফাটি গ'ল। গছৰ পাতবোৰৰ মাজেদি টোপ-টোপ কৈ বৰষুণ পৰিব আৰম্ভ কৰিলে। কিন্তু জড়িৰ একোলে ক্ৰক্ষেপ নাই। সি ঘৰৰ পিনে লৰি গ'ল।

টিলাৰ ওপৰত উঠি সি ধমকি ব'ল। তাৰ ভাগকৰা খোজেৰে লাভে লাভে তলৰ ফালে নামিছে মাথোন। বিটো ভয় কৰিছিল, যিহৰ বাবে বিলিয়ে তাক হাঁহিছিল শেষত সোয়ে হ'লগৈ। গ্যাবেলিয়ান বৰষুণত তিতি স্নব্-স্নবীয়া হৈ গৈছে। কোনেয়ো তাক খুটাৰ পৰা ভিতৰত নি ধোৱা নাই। জড়ি আকৌ লৰিব ধৰিলে। ঘৰ পায়েই সি পানীকোটটোৰ ওপৰত কিতাপ আৰু ধোৱা বস্ত্ৰৰ টেমাটো দলিয়াই থৈ চট্ এখন তুলি ললে। গ্যাবেলিয়ানক আন্তাবলৰ ভিতৰলৈ নি সি তাৰ গোটেই শৰীৰটো চট্ খনেৰে বঁহিব ধৰিলে। ঘৰোতে ঘৰোতে যেনিবা গ্যাবেলিয়ানৰ শৰীৰটো অলপ গৰম হ'ল। তপত শৰীৰৰ পৰা অলপ অলপ ধোৱা ওলাব ধৰিলে, তাৰ গোটেই শৰীৰটো কঁপি উঠিল।

গধূলি কাল আৰু বিলি ঘৰলৈ উভৰিল। “উ ! কি আপদীয়া বৰষুণ জ্বাক আৰম্ভ হ'ল।” কালে বিবক্তিব স্নবত কয়। “বেনহাৰচৰ পৰা এইখিনি ওলাই আহিব নোৱাৰে।”

কালৰ কথা শেষ হোৱাত জড়িয়ে বিলিক সুধিলে, “বিলি তুমি দেখোন কৈছিল। বৰযুগ নহয় বুলি।” যেন বৰযুগ হোৱাৰ বাবে সিয়ো দায়ী। “মই ঠিককৈ কব নোৱাৰিলো।” তাৰ স্মৰ্ত্ত অপবোধীৰ ভাৱ ফুটি উঠিল। “কেনে আছে বাক?”

“বৰকৈ ভিত্তিছে। মই ভালকৈ গা ঘঁহি দিছো অৱশ্যে। গৰম দানাও খুৱাইছোঁ।

“ভালেই কৰিছা। অলপ ভিত্তিলে একো নহয়।”

খোৱাৰ ধালৰ পৰা সিজোৱা আলু এটা লৈ কালে কলে, “কি ঘেন্ঘেনাই থাক জড়ি। ঘোৰা কিবা কোলাত উঠি থকা আদৰুৱা কুকুৰ নেকি যে অকণমান ভিত্তিলেই মৰি যাব। ইমান আলসুৱা হোৱা ভাল নহয়।”

জড়িয়ে নিমাতে খাব ধৰিলে। সি জানে পিতৃটোক এই দুৰ্বলতা সহিব নোৱাৰে। খোৱা শেষ কৰি বিলিয়ে কয়ল এখন লৈ আস্তাবললৈ গ'ল। জড়ি অৱশ্যে বিলিৰ পাচ এৰা নাই। গ্যাবেলিয়ানৰ প্ৰাণ স্পন্দনহীন হৈ পৰি আছে। বিলিয়ে আক এৰাৰ গা ঘঁহি দিলে। নাকৰ ওপৰত হাত দি গাৰ উত্তাপ পৰীক্ষা কৰিলে আক তাৰ পাচত হাত, চকুৰপাতা, কান আদি চাই উঠি কতো অকণো কাক নথকাকৈ তাৰ গাত কয়লখন মেকুৱাই দিলে।

জড়ি ঘৰলৈ অহাত মাকে তাৰ চুলিঘোৰ ঠিককৈ দি তাক শুবলৈ কলে “ঘাতি নকৰিবি সোণ। বিলিয়ে কয়ল ঠিককৈ দিব। জান দেখোঁ, তেওঁ নিজেই ঘোৰাৰ ডাক্তাৰ। কালি

পুৱা সকলো ঠিক হৈ যাব।” একো নামাতি জড়ি জুইব ওচৰত আঠুকাটি বহিল। বহুত সময় মনে মনে কিবা প্ৰাৰ্থনা কৰিলে, আৰু শেষত স্তব গ’ল।

জড়িৰ টোপনী বেতিয়া ভাঙিল তেতিয়া খোৱাৰ ঘণ্টা বাজিছে। সি বিচনাৰ পৰা জাপ মাৰি উঠিল। খোৱা কোঠাৰ পিনে নগৈ সি আন্তাবলৰ পিনে খোজ ললে। মাকে এবাৰ মূৰ ডাঙি চাই হাঁহিলে মাখোন। একো নকলে। আন্তাবলৰ ওচৰলৈ আহি দেখে যিটো ভয় কৰিছিল শেষত সেয়ে হলগৈ। সি স্তব্ব হৈ পৰিল। গ্যাবেলিয়ানে কান্দিছে। এটা ছৰ্বহ কষ্টত তাৰ মনটো অৱশ্য হৈ গ’ল।

বিলিয়ে গ্যাবেলিয়ানৰ গা ধৰি দি আছিল। জড়িয়ে ঠিয় হৈ তাৰ অৱস্থা ভালকৈ চালে। চকু হুটা কেভেৰে ভৰি গৈছে। কাণ হুখন ওলমি পৰিছে। মূৰটো হালি আহিছে। জড়িয়ে তাৰ মূৰত হাত ফুৰালে, কিন্তু সি মূৰ ছুতুলিলে বা কাণ জোকাৰি কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ নকৰিলে।

“অসুখ খুব বেচি হৈছে ?” ভয় ভয়কৈ জড়িয়ে সুধিলে।

“অলপ ঠাণ্ডা লাগিছে।”

“মই আজি স্কুললৈ নামাওঁ। ইয়াৰ ওচৰতে থাকিম।”
 “নাই নালাগে। আজি মই থাকিম তুমি স্কুললৈ যোৱা। কাইলৈ শনিবাৰ তুমি কালি থাকিবা।”

“তুমি অইন কামলৈ যোৱা যদি।” জড়ি অস্থিৰ হৈ উঠিল।

“নাই অ’জি মোৰ একো কাম নাই। আজি মই থাকোঁ। তুমি স্কুললৈ যোৱা।” বিলিয়ে দাবি দিয়াৰ দৰে কলে।

অস্থিৰ ভাবে জড়ি ঘৰলৈ উভটিল। খোৱা বস্তু একেবাৰে বৰফ যেন হৈ পৰিছে। খাব খুজিলে দাত শব্দ শিৰাই উঠে। জড়ি হলে সেইবোৰ একো চিন্তা কৰিবৰ অৱশ্যকে পোৱা নাই। সেই খোৱা বস্তুকে খাই, খোৱা বস্তুৰ টেমাটো আৰু কিতাপ কাগজ হাতত লৈ স্কুললৈ যাব ওলাল। মাক তাৰ লগত বাহিৰলৈ ওলাই আহি কলে, “জড়ি, নাভাৰিবি। বিলিয়ে তাক গোটেই দিনটো চাব।”

স্কুলত জড়ি পঢ়াত মন দিব নোৱাৰিলে। ঘৰিৰ কাটা যে ইমান লাহে লাহে চলে ভাবি তাৰ অসহ্য লাগি গ’ল। শেষত পূবৰ বেৰি পশ্চিমৰ ফালে গতি ললে। লাহে লাহে বেৰি নেদেখা হৈ পৰিল। সি ঘৰৰ পিনে খোজ দিলে। যিটো টিলাই বেৰিৰ উজল পোহৰ খাঁৰ কৈ বাখিছিল সেই টিলাটো সি পাব হ’ল।

ঘৰত আহি দেখে যে গ্যাবেলিয়ানৰ অৱস্থা আৰু বেয়া হৈছে। চকু মুদ খাই গৈছে, মূৰ একেবাৰে তুলিব নোৱাৰে, চুলিবোৰ বিশৃঙ্খল হৈ আছে। সেইবোৰৰ কোমলতা সম্পূৰ্ণৰূপে লোপ পাইছে। মাজে মাজে বৰ কষ্টেৰে একোটা হাচি মাৰিছে। বিলি লাহে লাহে তাৰ গা ঝিৰি আহিল।

“বিলি, সি নাবাচিব নেকি” ? জডিৰ মাত কঁপি উঠিছিল ।

একো উত্তৰ নিদি বিলিয়ে সোঁগাতৰ আঙুলীটো গ্যাবেলিয়ানৰ ডিঙিৰ তলৰ এটুকুৰা ঠাইত দি কলে, “ইয়াত হাত দিয়া ।”

জডিয়ে হাত দি চাই দেখে যে বগৰিৰ গুটিৰ দৰে কিবা এটা হৈছে । বিলিৰ পিনে চোৱাত তেওঁ কলে, “সেইটো পকিলে মই কাটি দিম । পূজ সোপা ওলাই গলে গ্যাবেলিয়ান ভাল হব !”

“কি অসুখ হৈছেনো বিলি ?”

বিলিয়ে একো উত্তৰ নিদিলে : হয়তো অনাৱশ্যক বুলি ভাবি । তেওঁ মাথোন কলে, “মই গৰম পানীৰ সেক দিম । তুমি সহায় কৰিবা নেকি ?”

“কৰিম ।”

বিলিয়ে একো নামাতাকৈ বান্ধনী ঘৰৰ পিনে খোজ ললে । গৰম পানীৰ সেক দিয়াৰ পিচত গ্যাবেলিয়ানে চকু মেলি চাল । সি এতিয়া যেন অলপ ভাল পাইছে এনে অনুমান হ’ল ।

আন্ধাৰ হোৱাৰ অলপ পাচতে জডি বিলিৰ লগত ঘৰলৈ আহিল । কুকুৰা খোৱা ঘৰবোৰ কেতিয়া পাবহৈ আহিল তাৰ মনতে নেখেলালে । সি পাহৰি গৈছে আজি যুবগীবোৰক খুঁজি নাই, খেৰ পাৰি দিয়া নাই আনকি ছুৱাবো কহু কৰা নাই । খোৱাৰ সময়ত কাৰ্ণে একো নকলে । বিলিয়ে খাই বৈ উঠি ছখন কয়ল লৈ গ্যাবেলিয়ানৰ ওচৰত শুৱলৈ

গ'ল। মাকে উঠি জুইকুৰা এবাৰ ভাল কৰি দিলে। জড়িয়ে এবাৰ বিলিক কৈছিল যে সি বিলিৰ লগতে খাই গ্যাবেলিয়ানৰ ওচৰত শুব। বিলি মান্তি নহ'ল। উত্তৰ দিলে, “একো দৰকাৰ নাই।”

কালৈ হঠাতে ফুচুৰি কথা কব আৰম্ভ কৰিলে। কিন্তু সেইবোৰ একোয়ে জড়িৰ মনত ভাল নালাগিল। পুতেকৰ মানসিক অৱস্থা বুজিব পাৰি কাল' শুব গুছি গ'ল।

লেম্প এটা হাতত লৈ জড়ি আকৌ এবাৰ আস্তাবলৰ-কালে গতি কৰিলে। গৈ দেখে যে শুকান খেৰৰ বিচনাত বিলি টোপনি গৈছে। বিলিক নজগোৱাকৈ সি গ্যাবেলিয়াৰ গাত হাত ফুৰাব ধৰিলে। গ্যাবিলিয়ানে চকু মেলি তাৰ কালে চালে। আনন্দতে জড়িৰ মন নাচি উঠিল। তেনেহলে গ্যাবেলিয়ান ভালে আছে। হাতত লেম্পটো লৈ অন্ধকাৰৰ মাজেদি ক্ৰীণ পোহৰ পেলাই ঘৰলৈ উভটিল।

জড়ি শুৱাব পিচত মাকে কোঠাত সোমাই জড়িৰ মুখত হাত ফুৰাই দি কলে, “জড়ি, ডাঠ কম্বলখন লৈছ ? আজি ভীষণ জাৰ পৰিছে।”

“লৈছোঁ মা।”

“ভালকৈ শো। গ্যাবেলিয়ান আজি বহুত ভালে আছে। কালি পুৱালৈ ভাল হৈ যাব।”

জড়িয়ে একো নামাতি হুই হাতেৰে তাৰ মূৰত থকা মাকৰ হাতখন চেপি ধৰিলে। মাকে হালি তাৰ কপালত, চুমা এটা খাই লেম্পটো চুমাই দি গুচি গল।

টিং টিং টিং । খোৱাৰ ঘণ্টা বাজিছে । জুডিৰ টোপনী ভাঙিল । ইমান জাব ! সি ইমান শুইছে ! এডাম্বী এটা মাৰি উঠি বহিল । খোৱাৰ কোঠালীলৈ ইতিমধ্যে বিলি আহিছেই ।

“কি খবৰ বিলি ।”

“ভালেই ।” বিলিয়ে এমোকোৰা খোৱা, গিলি উঠি কলে, “ডিউৰ অপাবেচন এতিয়াই কৰিম । তেতিয়া হলে ভাল হৈ যাব ।”

খোৱা শেষ হ'লত বিলিয়ে আটাইতকৈ চোকা চুবীখন উলিয়াই ললে । চুবীখন ফুৰব দৰে ধাবাল কৰি জড়িক কলে, “তুমি মোৰ লগত ব'লা ।”

বাটত যাওঁতে জুডিৰ চকুত পৰিল, বৰষুণৰ পানী পৰি নতুন বন ওলাইছে । চাৰিওফালৰ পানীত এটা তিতা বনৰীয়া গোছ ।

আস্তাবলত উপস্থিত হৈ জুডিয়ে দেখিলে যে গ্যাবেলিয়ান একেদৰেই আছে । চকু ছুটা কেতেবে শুবা, মূৰটো একেবাৰে ওলমি পৰা আৰু উশাহৰ লগত এটা ঘৰুৱাৰীয়া শব্দ । বিলিয়ে হালিপৰা মূৰটো বাওঁ হাতেৰে তুলি ধৰি তৎক্ষণাত চুবীৰে কোহাঁটো ফালি দিলে । অলপমান হালধীয়া পুজ আৰু তেজ ওলাল । কাৰ্বলিক লোচন সনা তুলাবে বাটুকুৰা বান্ধি দিলে ।

“এতিয়া আৰু ভাবিবৰ একো নাই । পুজ ওলাই গৈছে বেতিয়া ভাল হৈ যাব ।” চুবীখন পৰিষ্কাৰ কৰি বিলিয়ে কয় ।

“ওঁ!” জড়ি মনে মনে ঠিয় হৈ থাকিল। বিলিৰ কথাও বোধহয় সি একো উৎসাহ নাপালে।

বিলি অইন কামলৈ গ'ল। জড়িয়ে ঠিয় হৈ গ্যাবেলিয়ান চাব ধৰিলে। কোহাঁটো কাটাৰ আগতে যেনেকৈ মুৰটো তল কৰি ঠিয় হৈ আছিল এতিয়াও ঠিক একেদৰেই আছে। উপাহ পেলাওতে আগৰ দৰেই ঘৰঘৰীয়া শব্দ। জড়ি আগবাঢ়ি গ'ল। গ্যাবেলিয়ানৰ কানৰ কাষত লাহে লাহে লাৰি দিলে। আগৰ দৰে সি স্মৃতিত কান দুখন টান কৰি মূৰ হুতুলিলে।

বিলি ঘূৰি আহিল। “কেনেকুৱা হৈছে জড়ি?”

“ভাল নহয়।” সংক্ষিপ্ত উত্তৰ।

বিলিয়ে অলপ সময় ঠিয় হৈ থাকি কলে, “নিউমোনিয়া হোৱা যেন লাগিছে।”

“নিউমোনিয়া!” কাতৰ স্মৃত জড়িয়ে কলে, “সি নাৰাচিব নেকি বিলি?”

আগৰ দৰে নিলিপ্ত উত্তৰ নিদি বিলিয়ে এইবাৰ কলে, “চোৱা যাওক।”

আক এবাৰ গৰম পানীৰ সেক দিয়া হ'ল। সেক দিয়াৰ সময়খিনি গ্যাবেলিয়ানে অলপ ভাল পায়। ডিঙিৰ ঘৰঘৰনী নোহোৱা হয় যদিও মূৰ তুলিব নোৱাৰে। খনি বাৰৰ দিনটো এইদৰেই পাৰ হৈ গ'ল। সন্ধ্যাৰ অলপ আগতে জড়িয়ে ঘৰৰ পৰা তাৰ বিছনা খন আনি ললে। আগদিনা

বাতি বিলি য'ত শুইছিল তাতে খেৰ পাৰি বিছনাখন পাৰি ললে । ইয়াৰ বাবে সি আজি আৰু মাক নাপেকৰ অল্পমতি নললে । বাতিপুৱা খোৱাৰ সময়ত মাকৰ মুখ দেখি সি বুজিছিল আজি তাৰ কথাত মাকে হকা-বাধা নকৰে ।

লেম্প এটা জ্বলি আছিল । বিলি যোৱাৰ সময়ত বিছনাখন ভালকৈ পাৰি দি কৈ গ'ল, “মাজে মাজে গা ধুই দিবা ।”

বাতি নটা বজাত বতাহ আৰম্ভ হ'ল । ছবস্ত শিশুৰ দৰে বতাহ যেন ভৰাল ঘৰৰ কাষে পাজ্জাৰে জুপিয়াই ফুৰিব ধৰিলে । অলপ সময়ৰ ভিতৰতে জুডিৰ টোপনি আছিল । গোটেই দিনৰ উদ্বেগ আৰু ভাগবে যেন চকুত আহি আগুৰি ধৰিলে ।

খিলি খোলাৰ শব্দত তাৰ টোপনী ভাঙি গ'ল । ধৰ-মৰাই বিছনাৰ পৰা উঠি দেখে যে আস্তাবলৰ ছুৱাৰ খোলা আৰু গ্যাবেলিয়ান ঘৰৰ ভিতৰত নাই । বাহিৰত ভীষণ বতাহ । লেম্পটো তুলি লৈ ঠাণ্ডা সো সো কৰে শৱন উঠা কতাহৰ মাজেৰে জুডি আগবাঢ়িল ; বেচি দৃষ্টি যাবৰ প্ৰয়োজন নহ'ল । এডাল গছৰ তলত তলমূৰকৈ গ্যাবেলিয়ান কঁপিছে । ডিঙিৰ চুলিত ধৰি তাক আস্তাবললৈ লৈ আছিল । বাকী খিনি বাতি সি উজ্জাগেৰে কটালে । প্ৰত্যেক মুহূৰ্ত্ততে বহি বহি গ্যাবেলিয়ানক চাব ধৰিলে । জুডিৰ বুজিবৰ বাকী নাথাকিল যে তাৰ অৱস্থা লাহে লাহে বেয়াৰ পিনে গতি কৰিছে ।

পুৱাৰ পোহৰ দেখা দিয়াৰ লগে লগে বিলিক দেখি জড়ি স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালে। বিলিয়ে বহুত সময় গ্যাবেলিয়ানক নিৰীক্ষণ কৰি কলে “জড়ি, তুমি এতিয়া ঘৰলৈ যোৱা।”

“কিয় ?”

“মই এতিয়া কি কৰিম তুমি নোচোৱাই ভাল।”

অজ্ঞানিত আশঙ্কাত জড়িৰ বুকু কপি উঠিল। পিচে মুহূৰ্ততে চিঞৰি উঠিল, “বিলি, বিলি, তুমি তাক গুলি কৰিবা নেকি ?”

“নহয়, সি যাতে উশাহ লওঁতে কষ্ট নাপায় সেইবাবে তাৰ ডিঙিৰ নলীত এটা ফুটাহে কৰি দিম।” জড়িক সাবটি খৰি বিলিয়ে আশ্বাস দিয়ে।

জড়ি হলে নগ’ল। বিলিৰ তীক্ষ্ণ চুবী খনে গ্যাবেলিয়ানৰ বঙা চামৰা ভেদ কৰা সি ঠিয় হৈ চাই থাকিল। চুবীখন, বিলিৰ হাত আৰু চোলাৰ হাতখন তেজ্জেবে ভিজি গ’ল। গ্যাবেলিয়ানে ফুটা কঁৰোতে ছবাবো বাধা দিবৰ চেষ্টা কৰিছিল কিন্তু তাৰ দুৰ্বল দেহেৰে বাধা দিব সমৰ্থ নহ’ল।

এটা ঘ্বণীয়া ফুটা হল। সি উশাহ ললে। এহোলোকা কাচা গৰম তেজ্জে বিলিৰ হাতখন আকৌ এবাৰ ভিয়াই দিলে। সেই ফুটাটোৰে গ্যাবেলিয়ানে শক্তি গোটাই সন্মুখৰ ভৰি দুখনেৰে ঠিয় হবৰ ব্যৰ্থ চেষ্টা কৰিলে।

জড়ি আগুৱাই আহি তাৰ ডিঙিত খৰি মূৰটো নমাই দিলে। লবালবিকৈ বিলিয়ে অলপ কাৰালিক লোচন ধী

টুকুৰাত সানি দিলে। তেজ বন্ধ হ'ল। গ্যাবেলিয়ানে সেই ফুটাটোৰে আৰামেৰে ঊশাহ লব ধৰিলে। কিন্‌কিনাই বৰষুণ দিব ধৰোঁতেই খাবলৈ আহ্বান কৰা ঘণ্টা শুনা গ'ল। বিলিৰ হাত পৰিস্কাৰ কৰা হৈ গৈছিল। তেওঁ কলে, “জুডি তুমি খাই আহা, মই পিচত যাম। ফুটাটো এতিয়া অনবৰত পৰিস্কাৰ কৰিব লাগিব নহলে বন্ধ হৈ যাব পাৰে।”

জুডি আস্তাবলৰ বাহিৰলৈ আহিল। সংশয়ত তাৰ মনটো কঁপি উঠিছিল। তাৰ পাচত খোৱা কোঠাৰ ফালে গ'ল। সি সাহ কৰি বিলিক কৈ আহিব নোৱাৰিলে যে গ্যাবেলিয়ান যোৱা ৰাতি বাহিৰলৈ ওলাই গৈছিল। সি নিজেই আগ্ৰহ কৰি বিলিক যোৱা ৰাতি আস্তাবলত শুব নিদি নিজে শুইছে।

খোৱা শেষ হ'লত মাকে তাক শুকান কানি-কাপোৰ পিন্ধাই কলে, “দানা অলপ গৰম কৰি দিম ?”

“নালাগে সি খাব নোৱাৰা হৈছে”। কৈয়ে সি দৌৰি বাহিৰলৈ গ'ল।

আস্তাবলত বিলিয়ে খৰিকাৰ আগত তুলা মেৰাট লৈ গাঁতটো কেনেকৈ পৰিস্কাৰ কৰিব লাগে দেখুৱাই দিব ধৰোঁতেই কাল আঁঠি উপস্থিত হ'ল।

অলপ সময় চাই কাল কলে, “মই মলিনাচলৈ যাওঁ। মোৰ লগত তুমিও যাব লাগিব জুডি।”

“নাযাওঁ।” মুৰ জোকাবে সি।

“নাযাওঁ ! নাযাওঁ মানে ? তই এইবোৰৰ মাজত থাকিব

নোৱাৰ । বল মোৰ লগত ।” কালৰ মুখ কঠোৰ হৈ উঠিল ।

“কিয় তাক তুমি মিছাতে দিগদাৰি দিয়া । তাৰ ঘেৰাৰ লগত সি নাথাকি আমি থাকিম নে ?” বিলিয়ে কালক দাৰি দিয়াৰ দৰে কলে । কালে আৰু একো নকৈ গুছি গ’ল ।

ছপৰীয়া বিশেষ একো পৰিবৰ্ত্তন দেখা নিদিলে । বৰষুণ এৰিছে । লাঠে লাঠে বতাহ বলিব ধৰিলে । আকাশখন নিৰ্মল নীলা বহুণেৰে হাঁহি উঠিল । এচেবেঙা বন্দো উঠিল । সেই সোণালী পোহৰত ফ্ৰাচ চৰাইবোৰে গুঞ্জন কৰিছে মুহূৰ্ত্ততে গোটেই পৰিবেশ সলনি হৈ গ’ল ।

গাঁতটো পৰিষ্কাৰ কৰি থাকোতে এবাৰ জুড়ি উচ্প খাই উঠিল । তাৰ হাতৰ পৰা তুলা মেৰোৱা খৰিকা ডাল সৰি পৰিল । গ্যাবেলিয়ানৰ গাৰ নোমবোৰত মসৃনতা আৰু উজ্বলতা নোহোৱা হৈ গৈছে । সি নাবাচে । জুড়িৰ মুখখন শেঁতা পৰি গল । ইয়াৰ আগতেও সি কুকুৰ আৰু গৰু মৰাৰ সময়ত নোমবোৰ এনেকৈ বিৰণ হৈ শিয়ৰি উঠা দেখা পাইছে ।

সন্ধ্যাৰ আগে আগে মাক আঁতাবললৈ আহিল । আজি ছপৰীয়া জুড়িয়ে খাবকে যোৱা নাই । তেওঁ একো নকৈ জুড়িৰ হাতৰ পৰা তুলা লগোৱা খৰিকাডাল কাটি নিলে আৰু শাকৰ গৰম এক প্লেট জ্বোল আৰু ডাৰ্ডৰ কুটি ছটুকুৰা আগত ধৰিলে । মাকৰ মুখৰ কালে চাই নিশ্বাস

জুড়িয়ে নেই তিনি খালে। মায়েকে জুড়িব চুলিত হাত ফুৰাই গুচি গল।

বঁতিৰ আন্ধাৰ নানি আছিল। বিলিয়ে আহি নতুন লেম্প এটাৰ ব্যৱস্থা কৰিলে আৰু অলপ সময় ঠিয় হৈ গ্যাবেলিয়ানৰ অৱস্থা চাই আস্তাবলৰ দুৱাৰ নীৰবে বন্ধ কৰ ওলাই গুচি গল।

আন্ধাৰ ডাঠ হৈ অহাৰ লগে লগে বতাহৰো সোসোৱনি শব্দ বাঢ়িল। সেই আন্ধাৰ আৰু দুৰন্ত বতাহৰ শব্দ ভেদ কৰিও ফেচা চৰাইৰ মাত ভাঙি আহিছে। নিগনি কেইটামানে আস্তাবললৈ আহি মানুহ আৰু পোহৰ দেখি উলটি গল।

দিনৰ পোহৰে গোটেই আস্তাবলটো উজলাই তোলাত জড়িব টেপনি ভাঙিল। বিছনাৰ ওপৰত উঠিয়েই সি দেখিলে দুৱাৰ খোলা— গ্যাবেলিয়ান নাই। বিছনাৰ পৰা জপিয়াই উঠিল সি। দিনৰ প্ৰথমে পোহৰলৈ লবি আছিল। সেইউজীয়া বনৰ ওপৰত মুক্তাৰ দৰে নিফৰবোৰ জ্বলি আছে। তাৰ ওপৰতেই গ্যাবেলিয়ানৰ বন্ধোৱা খুৰাৰ দাগবোৰ। সেই চিহ্ন চাই চাই জড়ি দৌৰিব ধৰিলে। দূৰৈৰ টিলাটোৰ পিনে দাগবোৰ অকাই পকাই গৈছে। হঠাতে কিহবাৰ হাঁ পৰিল। পোহৰ ঢাক খাই যোৱা যেন হল। ওপৰৰ পিনেৰে তুলি দেখে একাক শব্দন উৰিব ধৰিছে। জড়ি ঠিয় হল। শব্দবোৰে সন্মুখৰ টিলাটোৰ কাষতে নামিব ধৰিছে।

গভীৰ বেদনাত, আকুল উদ্ভিগ্নতাত জড়িৰ অহৰ স্নান
গ'ল। এটা দীঘল উশাহ লৈ সি আকৌ দৌৰিব ধৰিলে।
টিলাটোৰ ওপৰলৈ উঠি গ'ল আৰু তাৰপৰা বহল দৃষ্টি মেলি
সি স্তব্ধ হৈ ঠিয় দিলে।

সেই খিনিতে বৰ ঘন জোপোতা এটা। তাৰ মাজত
এটুকুৰা খালি ঠাইত গ্যাবেলিয়'ন শুই আছে আৰু মাজে মাজে
ভৰি আচুৰিছে। তাক মাজতলৈ শগুনজাকে বেচি বগি
আছে। সিহঁতে জানে মৃত্যুৰ আৰু পলম নাই।

কাইট বন পাৰ হৈ জড়ি নামিব ধৰিলে। ভিজা মাটিত
ভৰি বহি যায়। কাইট আৰু গহৰ ডালপাত লাগি গোটেই
গা ক্ষত বিক্ষত হৈ উঠিল। জড়ি নামিল কিন্তু সময়
তেনেই ওচৰ চাপিছে; এটা শগুনে গ্যাবেলিয়ানৰ মূৰৰ
ওপৰত বহি তাৰ ভীক্ষু ঠোঁতেৰে চকু দুটা উলিয়াই নিছে।
ঠোঁটৰ পৰা বগা তপত তেজ বৈ পৰিছে।

বনৰীয়া ম'হৰ দৰে গৰ্জি উঠি জড়িয়ে শগুনজাক
ওপৰত জুপিয়াই পৰিল। আকাশ কলা কৰি শগুনজাক
উৰি গ'ল; কিন্তু জাকৰ নেতাটোৰ ডিঙি জড়িৰ কঠিন
আঙুলীৰ বন্ধনৰ মাজত আটক হৈ ব'ল। নেতা শগুনটোই
জোৰেৰে জড়িৰ ওপৰত পাখিৰ কোবাব ধৰিলে। জড়িৰ
মুখ এৰি যোৱা যেন হ'ল কিন্তু ভয় খাই সি হাঁতৰ মুঠি
ঢিলা নকৰিলে। অইনখন হাতেৰে পাখা এখনত ধৰিলে
আৰু তাৰপাচত জীয়া মানুহ আৰু শগুনৰ যুদ্ধ চলিল।

শক্তির ভেজব দবে বঙা, ভয়গীন চকু ছুটা আক বঙা হৈ উঠি ভয়ালু কৰি তুলিলে। জড়িৰ বাহুতো যেন অসীম শক্তি আহি গোট খালে। শগুণে মানুহৰ মুঠিৰ পৰা পলাব চেষ্টা কৰিছে আৰু মন্ত্ৰহে সেই মুঠিৰ ভিতৰতে তাক প্ৰাণহীন কৰিবলৈ সমস্ত শক্তি নিয়োগিত কৰিছে। শগুণৰ খাবাল নখৰ আক্ৰমণত জড়িৰ শৰীৰ ক্ষত বিক্ষত হ'ল, কিন্তু তথাপি সি তাৰ ভাতৰ মুঠি টিলা কৰা নাই। মুঠি যেতিয়া টিলা হ'ল, তেতিয়া সেই কলা কুৎসিত দেহটো ভেজব বাঙলী মাংস পিণ্ড এটালৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে। সেইটোৰ ওপৰত ঘৃণা খঙ আৰু আক্ৰোশত সি লাঠিয়াব ধৰিলে।

তাৰ জ্ঞান ফিৰি আহিল বিল্বাকৰ বাহুৰ মাজত সোমায়। তাৰ গোটেই শৰীৰটোই প্ৰচণ্ড ভাবে কঁপিছে। কালৈ জেপৰ পৰা চিকৰ কমালখন উলিয়াই মুখৰ ভেজ মছি দিলে। জড়ি তেতিয়া শ্ৰান্ত অবসন্ন, নিশ্চল, তাৰ সমস্ত শক্তি শেষ হৈ গৈছে। কালৈ ভবিৰ জোতাৰ আগেৰে শগুণটোৰ গাত এটা লাঠি মাৰিলে। জড়ি কালে চাই কলে, “জড়ি, শগুণটোই কিন্তু তোমাৰ গ্যাংলিয়ানক মাৰা নাই।”

“জাৰ্ণো!” জড়িয়ে বিষাদৰ স্মৃণ্ড উত্তৰ দিলে। বিলিয়ে কিলুং কৰি উঠিল। ছুই হাতেৰে তেওঁ জড়িক কোলাত তুলি ললে আৰু কালৰ মুখৰ কালে চাই চকুৰে অগ্নি বৃষ্টি কৰি চিকৰি উঠিল, “অ! অ! জড়িয়ে জানে। ভালকৈ.

জানে। কিন্তু ভগৱানৰ শপত, তুমি বুজা নাইনে শগুনটো
গ্যাবেলিয়ানৰ চকু খোৱা নাই, খাইছে জড়িব।”

ঘৰৰ ফালে দৌৰি গ'ল বিদ্বি। কোলাত তেতিয়া জড়ি
ফেকুৰি উঠিছে।

